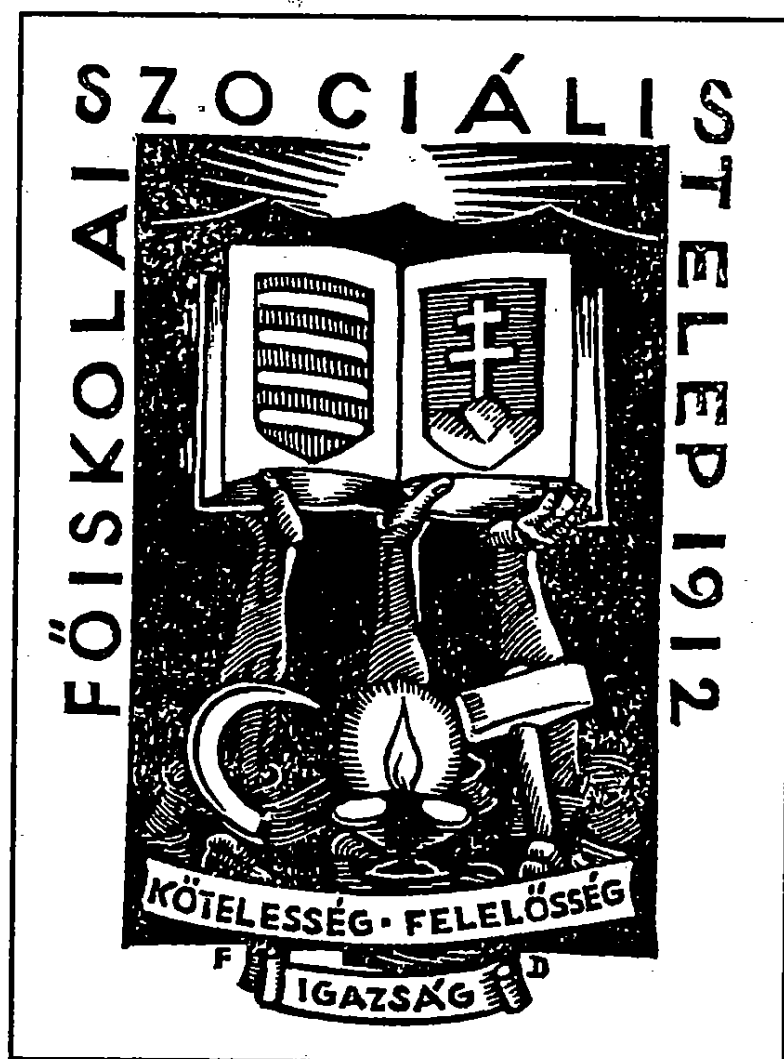

AZ ÚJPESTI FŐISKOLAI SZOCIÁLIS TELEP*

Schiffer Rita

„Ki kell vezetnünk az emberiséget a félelem meg a túró érzéketlenség kezdetleges állapotából a céltudatos tevékenység fejlődési fokára. Fel kell őket világosítanunk arról, hogy a hatások erejüket veszítik, mielőtt megismerjük s aztán megszüntetjük az okait, s hogy az egyénnek majd minden szenvedése nem egyéb a szociális szenvedés betegségénél.”
(Thomas Mann: A Varázshegy)

(A címet Fáy Dezső festőművész tervezte)**

I. Bevezetés

A szociális probléma nem egy társadalmi osztály izolált kérdése, hanem annak gazdasági, egészségügyi, erkölcsi kihatásai az egész társadalom szempontjából érzékelhetők és ezek enyhítésén az egész társadalomnak — elsősorban az „értelmiségi hivatásokban munkálkodóknak” — dolgozniuk kell [8].

A gazdasági liberalizmus alapvető elve: a gazdasági életnek megvannak a maga sajátos törvényei, amelyekbe beavatkozni nem szabad. Ennek az elvnek érvényesítése az emberi önzést juttatta uralomra. A társadalom két részre szakadt — a jómódúak kisebb és a nyomorgó

* Szakdolgozat. Készült a Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola újabb diplomás/általános szociális munkás szakán, Budapest, 1995.

** Forrás: Szociálpolitikai évkönyv I. kötet (1912-1929). Szerk.: Erdő-Harrach B.

munkástömegek nagyobb csoportjaira. Ez az ún. *Disraeli*-féle „két világ”-elmélet. A társadalom lelkiismeretének felébresztése érdekében egy szellemi mozgalom (= *szociális idealizmus*) kezdődött, amelynek felfogása szerint: a társadalom bajain lehet és kell segíteni [9].

Az *állami gondoskodás* a megfelelő intenzív, s „személy szerint való gondozás” tekintetében jórészt csupán humanitárius feladatának felismeréséig jutott el — vagyis: csupán az ún. *szegényügy* ellátásáig.

Csergő Hugó szerint szociális szempontból sokkal fontosabb feladat lett volna arról gondoskodni, hogy minél kevesebben szoruljanak rá erre a humanitárius gondozásra, hogy megelőzzék azoknak a következményeknek a kialakulását, amelyek kellő szociális gondozás hiányában megannyi élő értéktől fosztják meg idő előtt az államot [4].

Hilscher Rezső véleménye a következő volt: „A magyar szegényügy állapotának mai züllöttségét a legfőbb erkölcsi irányzónak: az államnak úgyszólván teljes közönye okozta. Csak a legélesebben kiáltó visszasságokat rendezték úgy, ahogy, mélyrelátás és a gyökeres javítás szándéka nélkül és mindmáig nincsen a közjótékonyosság valamennyi ágát felölelő törvényes rendelkezésünk. A szegényügyi követelmények iránt teljes az érzéketlenség azokban a körökben, melyeknek kötelessége lenne a magával és az étellel küzdő embert az emberiség parancsa szerint a porból felemelni” [I].

A „*társadalmi jótékonyosság*” irányítása csak egy kézben lehetett: az államéban. A tényleges szükségletek általános áttekintése, s a kielégítésüknek megfelelő anyagi eszközök biztosítása csak egységes irányítás mellett volt elképzelhető [11].

A *szegénygondozással* kapcsolatban *Csorna Kálmán* azt a szociálpolitikai elvet vallotta, hogy a hatóságnak az arra „*érdemes szegények*” számára kell segítséget adni [5].

„... a hatóságnak nem az alamizsnanyújtás s nem a kéregetők nevelése, hanem az a feladata, hogy az önhibájukon kívül segítséget szenvedő embertársakon segítsen, őket a társadalom javára az elzülléstől megmentse, s emellett különösen a szegénység és elszegényedés okait a lehetőségekhez képest megszüntesse, kimondja, hogy a közsegélyezésnél a humanizmus vezérelveinek, a mindenkori szükség mérvének és a székesfőváros anyagi erejének egybevető mérlegelése mellett a szegénynek elsősorban munkát, foglalkozást, a betegnek orvoslást kell nyújtani, másodsorban rajtuk természetbeni adományokkal, mint étellel, ruhával, fűtőanyaggal stb. kell segíteni, s csak ha ezek az eszközök elégtelenek, harmadsorban jön a pénzübeli segítség, esetleg az intézeti ellátás.” [II]

Csergő Hugó a tulajdonképpeni szegénységélyezést — ott, ahol nem teljesen és végképp keresőképtelen szegényekről volt szó — csupán a segítségadás egyik formájának tekintette, mert ha rendszeres segítség formájában, folyamatosan történt az adakozás, sok esetben csak „*ingyenélők, koldusok nevelését*” jelentette, akik munka helyett a segélyezésben keresték tengődésük alapját [4].

II. Szociálpolitikai alapfogalmak értelmezése az 1900-as évek elején

Szociálpolitika:

a jogszabályokban megnyilvánuló „embervédelem”.

Szociális gondozás:

az embervédelmi intézményeken keresztül érvényesülő „egyéniesítő támogatás”.

Szociális munka:

olyan tevékenység, amely a rászorulókat

- 1) egészségi, szellemi és erkölcsi támogatáshoz juttatja,
- 2) az embervédelmi intézményekhez elvezeti.

Aszociális munka a szegénygondozással kapcsolatban alakult ki. Rugalmas, az élet és a helyi viszonyok minden változásához és sajátosságához alkalmazkodó módszere segítségével — a támogatásra szoruló egyéni életkörülményeinek pontos ismerete alapján — állapította meg: 1) a segélyre szorultság fokát, 2) a segélyre szoruló körülményeihez viszonyítva választotta meg a segítés módját, 3) felkeltette és „serkentette” az egyén önsegélyre való készségét [16].

„Az egyén boldogulásának útjába gyakran oly akadályok kerülnek, amelyek előtt a mindennapi kenyér gondjaival küzdő ember megtorpan, amelyet azonban a szociális munkás útmutatásai mellett sokszor önerejével is legyőzhet. A szociális munka megismerkedik az egyén életkörülményeivel és ehhez mérten a legalkalmasabb segítési módot nyújtja. A szociális munkásnak egyik jellegzetes tulajdonsága ez az egyéniesítve utánjáró, a segélyre szorultak életügyeit felkaroló és továbbvivő tevékenysége, amellyel a segélyre szorultság megszüntetésére, a segélyezettek talpra állítására törekszik.” [III] (Schuler Dezső)

„A szociális munka értéke aszerint hajlik a primitív tömegsegély vagy az egyéniesített támogatás irányába, amint a környezettanulmányt közömbös és tájékozatlan vagy hivatott és szakképzett gondozó végezte.” [IV] (Schuler Dezső)

III. A szociális telep (settlement) fogalma

A) A szociális telep meghatározása

Olyan intézmény volt, amely: 1) közös szervezetbe egyesítette a különböző irányú szociális munkát és az ezekkel kapcsolatos intézményeket, 2) munkaközösséget létesített a szociális intézmények részére, 3) az embervédelem különböző intézményeinek (egészségügyi, szociális, kulturális) szervezett egységét jelentette, 4) a társadalomban élő ember különböző szükségleteinek kielégítésére törekedett.

B) A szociális telep elnevezése

A szociális telep „oda vitte” a szociális intézményeket a gondozásra szoruló szegény nép közé, mintegy „beletelepedett” a szegényebb városnegyedekbe. Innen ered az elnevezése is: *settlement* = *település*. Ennek előnye a következő volt: 1) a különböző célokat szolgáló intézmények egy helyen összpontosítva, egységes vezetés és irányítás alatt jobban megfeleltek kitűzött céljaiknak, 2) a *settlement* szociális munkásai állandó és közvetlen kapcsolatban éltek a gondozottakkal, megismerték életkörülményeiket, családi viszonyaikat és a szegény népnek minden ügyében-bajában a segítségére siettek [17].

„A *settlement* a társadalmi felelősség érzésével és az adni tudás többletével rendelkező egyéneknek önkéntes letelepedése a szociális elhagyatottságban élő emberek közé azért, hogy azoknak erkölcsi, szellemi és gazdasági érdekeit a jószomszédság elve alapján a népgondozás és népművelés eszközeivel és eljárásaival tervszerűen és intézményesen szolgálják, és így ezeknek a társadalmi rétegeknek a nemzeti közösségbe való teljes beilleszkedését megteremtsék.” [V] (*Schuler Dezső*)

IV. A *settlement* nemzetközi vonatkozásai

„Ha aggódtok a szegények miatt, ha részvétet éreztek a munkások iránt az étellel való nagy bírkózásaikban, miért nem jöttök közéjük és éltek velük együtt? De nem mint az előkelők, akik leereszkednek az alacsonyabbakhoz, nem mint a tiszták, akik az elbukottakon segíteni akarnak, nem mint a tudók, akik a tudatlanokat tanítani akarják, nem mint az élet kifinomultjai, akik ízlésüket szélesíteni, terjeszteni akarják, hanem egyszerűen, mint szomszédok, barátok, embertársak.” [VI] (*Barnett*)

A *settlement* angol eredetű szervezet volt [17]. Az első *settlement*et 1884-ben, Whitechapel-ben (London egyik külvárosa) *Samuel Barnett* (1844-1904) alapította [9].

Az 1880-as években az angol munkásság nyomasztó helyzetének könnyítésére társadalmi mozgalom indult. A mozgalom célja az volt, hogy a különböző „néposztály”-hoz tartozók ismerjék meg egymást, s a személyes kapcsolatból eredő bizalom és rokonszenv segítse áthidalni az egyre mélyülő szociális ellentéteket [17].

A *settlement*-mozgalom demokratikus jellegű volt, a középpontban a *szabadság gondolata* állt [9]. A *settlement*-gondolat tért hódított Amerikában, Németországban majd Ausztriában, Franciaországban, Norvégiában, Dániában, Finnországban, Hollandiában, sőt, Japánban is.

Magyarországon az 1900-as évek elején történt kísérlet *settlement* létesítésére. 1910-ben Budapest székesfőváros tanácsa ilyen jellegű munkára hozta létre az V. kerület Vág utcai Népházat, majd 1912-ben Újpesten a Főiskolai Szociális Telep — állami támogatással — ilyen céllal épült [17].

Az I. világháború után, a párizskörnyéki békeszerződések XIII. részében megalapozott és ennek nyomán létrehozott Nemzetközi Munkaügyi Szervezet tevékenysége által a különböző államokban látványos formában elkezdődött a szociális törvényhozás. Ez a törvényalkotás a

legtöbb helyen a szociálpolitikai és szociális gondozási intézmények egész sorát építette ki — ez a folyamat kedvezően hatott a settlement-mozgalom fejlődésére és terjedésére is [10].

V. A settlement több szempontú megközelítése

A) A settlement, mint szervező központ

1. A szükségletek megállapítása

A „szomszédság”-körzet (a letelepedés helye) kijelölése után az első feladat volt: a szociális térkép felrajzolása, a szociográfiai felvételek elkészítése, s ezek alapján a körzet szociális szükségleteinek számbavétele.

2. A szociális energiák felkutatása

Módszere: a szervezők összehívták a „szociális érzékű”, tehetséges környékbeli embereket (orvost, jogászt, tanítót, hatósági elöljárókat, a helyben működő szociális intézmények vezetőit), s ismertették velük a szociográfiai eredményeket. Közölték a szándékukat, hogy a hiányzó szociális munka ellátására az adott területen szeretnének letelepedni. Tervükhöz véleményeket kértek. Ha szívesen fogadták a szándékukat és hozzájárultak ahhoz, hogy a javasolt körzetben letelepedjenek, akkor a jelenlévőkből bizottságot alakítottak, annak időről időre beszámoltak a munkájuk eredményéről. Tanácsot, segítséget kértek a feladatok megoldásához.

3. A settlement épülete

A körzet kiválasztása és a szociális energiák felkutatása után a settlement helyének, épületének megkeresése (felépítése) volt a soron következő feladat. Az épületet mindenkor a tényleges szükségletek szerint kellett megválasztani.

Milyen volt az ideális settlement?

— Nem a művészi kivitelű, túlságosan is tiszta, kényes épületre helyezték a hangsúlyt, mert az sokszor elfogódottá tette a settlement gondozottjait, s nem keltette bennük az otthonosság érzését.

— Sokkal fontosabbnak számított, hogy volt benne egy nagy szoba (előadóterem), ahova meg lehetett hívni az embereket, de kialakítottak kisebb helyiségeket is, ahol külön-külön lehetett foglalkozni az emberekkel. Működött benne „munkaszoba” is, ahol a szociális munkások tartózkodhattak.

— Lényeges szempont volt, hogy az épület központi fekvésű helyen, főútvonalon legyen, hogy a gondozottak és az önkéntes munkatársak könnyen, akár gyalog is megközelíthessék.

4. A vezető személyisége

Minden tökéletesen felszerelt épületnél lényegesebb kérdés volt: a vezető egyénisége. Elvárás-ként szerepelt, hogy a vezetőből és a munkatársi gárdából sugározzék az a lelkiület, amelyet settlement-szellemnek neveztek, s amely hitet és biztonságot jelentett a „szomszéd-ság” számára.

5. Az önkéntes munkatársak

A settlement társadalmi intézmény volt, s rendszerint nem rendelkezett költségvetési fedezettel arra, hogy valamennyi munkatársát megfizethesse. Így a munkatársainak legnagyobb része önkéntes munkaerőként vállalt feladatokat.

Az önkéntes munka céljaira legkönnyebben az ifjúságot lehetett megnyerni, azokat, akik szociális érzékkel rendelkeztek és tele voltak lendülettel, tenniakarással. Ezeket az önkéntes munkásokat kurzus keretében kiképezték a settlement-feladatokra. (Értékes önkéntes munkás-ként tartották számon a pedagógusokat, azokat a gyakorlati szakembereket, akik például háztartási ismereteiket, „iparművészeti” készségüket stb. bocsátották a settlement rendelkezé-sére.)

6. A settlement viszonya a szociális szervezetekkel

A szociális telep igen fontos feladata volt a kapcsolat kiépítése mindazon szociális intézmé-nyekkel, amelyek munkájához segítséget nyújtottak. Ideális esetben: a város területén élő minden egyes gondozottról volt nyilvántartás egy központi adattárolóban. Ez pedagógiai szempontból számított érdekesnek: a gondozott azonnal látta, hogy róla mindent tudnak és saját személyén keresztül érezte az együttműködés erkölcsi nevelő hatását.

7. A munka jellege

A telep feladata volt, hogy erősít az ellátatlan munkaterületekre összpontosítsa. A settlement a szükségletek kutató szerveként működött.

8. A settlementek szövetsége

Ott, ahol a városban (nagyobb közigazgatási körzetben) több settlement is tevékenykedett — azok szövetségbe tömörültek. A telepek közös titkárt választottak, akinek feladata volt a settlementek összességének képviselője, s minden olyan tervezet előkészítése, kivitelezése, amely a szociális telepek érdekeit érintette. A szövetség feladatkörébe tartozott annak megha-tározása is, hogy mi tipikusan settlement-munka: hol van a határ a settlement és a népművelés között.

9. A settlement pártfogó testülete

Ez az ún. pártfogó testület (Guild) a tehetősebb szociális érzékű lakosság köréből tevődött össze. Feladatai közé tartozott, hogy a settlement fenntartásához szükséges összegeket meg-szerezze.

10. A settlement, mint szervező központ

A szociális telep akkor működött hatékonyan, ha nem specializálódott egyes feladatok ellátására, hanem a szociális munka központja maradt. Ránevelte a környezetét arra, hogy együttes összefogással, önmaguk erejének segítségével szolgálják saját maguk (fel)emelését.

Így vált a settlement egyetemes szociális munkája és nevelő hatása által olyan szervvé, amely az új szociális tevékenységi formákat kereste, a környezet szociális szükségleteit éber figyelemmel kísérte, a megfelelő és mozgósítható szociális energiákat pedig úgy fogta össze, hogy azokkal a környezetének gazdasági, lelki és kulturális szintjét a „jószomszédság” elve alapján emelje [3].

B) A settlement, mint önálló egység

Pénzügyi szempontból a szociális telep helyzete nem volt könnyű. Munkájának zavartalan végzése biztos pénzügyi alapot kívánt, ugyanakkor a settlement semmilyen tevékenységének nem lehetett kifejezetten pénzszerzés a célja. Gazdasági tevékenységet a settlement csak korlátozott mértékben folytathatott, ha céljával nem akart ellentétbe kerülni.

A szociális telep pénzforsái

1. *Hozzájárulás*, amelyet az az önkormányzat adott a munka céljaira, amelynek területén a settlement működött. (Az önkormányzat a pénzfelhasználás módját nem jelölhette meg.) Az összeg nagysága erősen változott az illetékesek szociális érzelme szerint.

2. A hivatalos támogatás másik formája volt az, ha a telep *bizonyos meghatározott munka elvégzését* vállalta (pl. szegénygondozás, munkanélküliek foglalkoztatása, iskolán kívüli népművelés stb.), s ezért pénzügyi hozzájárulást kapott. *Ezzel kapcsolatban tisztázni kellett:*

- mire vállalkozik a settlement?
- a hivatalos szerv milyen mértékű beleszólást kíván magának biztosítani a támogatás felhasználását illetően?

3. *Magánadományok*: alkalmi adományok és tagdíjszerű hozzájárulások voltak — az utóbbiak biztosabbnak bizonyultak. A tagdíjszerű hozzájárulások megszerzése szempontjából legjobb megoldásnak kínálkozott az, ha a settlement megszervezte a munkája iránt érdeklődő körökben a „Settlement Barátainak Köré”-t. Ebben az esetben gondoskodnia kellett arról, hogy a tagok a tagdíj ellenében kapjanak valamit.

4. Bevételi forrást jelentettek a settlement számára a *bentlakó szociális munkások* — bármilyen szerény volt is az az összeg, amit a lakás és ellátás fejében rendszeresen fizettek. (A settlementben való élés a legjobb módja volt a szociális munka gyakorlatának megszerzésére, egyes társadalmi osztályok tanulmányozására.)

5. *Munkaiskola*: a jövedelemforrás szempontjából határozottan gazdasági tevékenységnek számított, s ügyes vezetést kívánt — különösen az értékesítés megszervezésében. Olyan árut kellett előállítani, amely a legmesszebbmenőkig alkalmazkodott a piac igényeihez.

6. A bevételek „ünnepélyek, előadások” című forrása. „Veszélyesnek” tekintették, ugyanis igen erős volt a hajlam az ünneplésre — a „kirakatra való dolgozás” megölte a munka lelkét.

7. *Előadások, tanfolyamok rendezése:* a settlement-munka igen lényeges része volt és anyagi szempontból jelentős bevételi forrást jelentett/jelenthetett. Leszámítva a teljesen nincsteleneket, munkanélkülieket, a látogatók az előadásokért, könyvtárhasználatért stb. csekély összeget fizettek. Nem a díj nagysága volt a fontos, hanem a díjfizetés lényege. Elősegítette azt, hogy az emberek a settlementet a maguk intézményének tekintsék, melynek fenntartásához — ha kis mértékben is — ők is hozzájárultak, ezáltal befolyással rendelkeztek a sorsát illetően [18].

C) A settlement, mint társadalmi központ

Ezt különösen az újpesti Főiskolai Szociális Telepről lehetett elmondani, hiszen a „munkás-nép nagy tömegei között létesített központ” volt:

- ahol a munkásnép egymással találkozott — a munkásság ezrei jöttek ide,
- amelyet a néptömegek szociális forrongásának egyik gócpontjaként tartottak számon,
- ezen kívül nem létezett olyan kultúr-szociális intézmény, melynek működése, tevékenysége széles körre kiterjedő és általános érvényű lett volna.

Társadalmi központnak tehát azért nevezhetjük, mert céljaként szerepelt, hogy tudásért, ismeretekért, szórakozásért, életviszonyokból adódó felvilágosításért, útbaigazításért járhasson oda a nép [6].

VI. Az újpesti Főiskolai Szociális Telep létrejöttének előzményei

A szociális telep formájában „megtestesült” *szociális mozgalom magvát* egy tudományos és gyakorlati munka teremtette meg. Mindezt Kolozsvárott, 1905-ben az erdélyi jogászoknak és társadalmi kérdésekkel foglalkozó szakembereknek az „Erdélyi Múzeum-Egyesület Jog- és Társadalomtudományi Szakosztály”-ba tömörülése és néhány év során kifejtett tevékenysége jelentette.

A szakosztály *elve* volt, hogy a tudományos munka és a „gyakorlati alkotások” a mindennapi élet elvárásaihoz, kívánalmaihoz igazodjanak. Egyik-másik szociális intézménnyel kapcsolatban (pl. néphivatal, tüdőbeteg gondozó intézet) jelentkezett Kolozsvárott a *főiskolai ifjúság „társadalmi kötelességre ébredése”*: a munkásnéppel kapcsolatos közvetlen foglalkozásnak és a velük való érintkezésnek a fontossága.

A különböző szociális intézmények munkája során jelentkező kölcsönhatások 1909 karácsonyára kialakították az *intézmények egységesítésének szükségességét* (angol settlement-mozgalom).

E szociális mozgalom *központi telephelyéül* Budapestet választották. A döntéshozásban a következő szempontok játszottak szerepet:

- 1) az itt élő munkásnép nagy száma,
- 2) a társadalomtudományok a budapesti egyetemeken és főiskolákon voltak a legerősebben képviselve,
- 3) a budapesti főiskolai fiatalok nagyobb csoportjai — a tanulmányaikat kiegészítő szociális munkára — már akkor szervezkedőben voltak. (Számítani lehetett arra, hogy egy ilyen intézmény a körükben is megértéssel találkozik.)

A mozgalom 1912-ben Főiskolai Szociális Telep néven, „állami alapítvány jellegű” intézet létrehozásával a gyakorlati megvalósulás útjára lépett [8].

„... az volt a törekvés, hogy szerény anyagi eszközzel, de gazdag lélekkel, az értelmiség fiatal tagjai megtalálják a fizikai munkában kikérgesedett munkás kezét és egymásra találva, egységesen keressék a magyar nemzeti társadalom haladásának útját. Nem a felső rétegek lesüllyesztése, hanem az alsó rétegek felemelése volt a szándék, amely lehetetlen barátok és vezetők nélkül... Bizalmatlanság fogadta az indulást mondván, hogy a mozgalom nem az alsó rétegek lelkéből fakadt és így nem is lehet igazán szociális. A munka eredményei azonban hamar rációltak a kételkedőkre... mert az alsóbb rétegek lelke mélyén élt a vágy, hogy megtaláltassanak. Kezdesre volt szükség és a kezdes nem jöhetett máshonnan, mint akiknek feladatuk volt, hogy a társadalom alsóbb rétegeinek irányában elinduljanak, hogy azokat megtalálják. Ezeknek kellett fogékony-nak lenni arra, hogy a hiányt felismerjék; mindaddig, amíg ez meg nem nyilatkozott, az alsóbb rétegek nem jelentkezhetek, mert nem tudhatták, nem éri-e őket visszautatás?” [VII] (*Erődi-Harrach Béla*)

VII. Az újpesti Főiskolai Szociális Telep története

A kezdeményezés: Angliához hasonlóan Magyarországon is „a felsőbb körök barátságos érdeklődéssel kísért vezető szerepe” volt a jellemző [6].

A megvalósulásban kiemelkedő szerepet játszottak: gróf Zichy János, gróf Pálffy Sándor és gróf Károlyi Mihály.

(Lásd 1. sz. melléklet)

Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszter kormányzati programjának egyik alapelve — az intellektuális képzés mellett — a közoktatásügy egész területén a *nevelés feladata és a szociális pedagógia* volt.

A kultuszminiszter — a kriminál-pedagógia területén elért eredményei és külföldi rokonintézmények ismerete alapján — a mozgalom élére megnyerte Pálffy Sándor grófot, aki elsőként szervezte meg hazánkban a fiatalok erkölcsi védelmének ügyét [7].

Károlyi Mihály a mezőgazdasági munkáskérdésre való kiterjesztésre hívta fel a figyelmet.

A szervezést vezették: **Balogh Jenő** államtitkár, **Glattfelder Gyula** püspök, **Földes Béla**, **Jendrássik Ernő**, **Medveczky Frigyes**, **Mihályfy Ákos** professzorok, **Bacsák György (?)**, **Bernát István**, a Gazdaszövetség igazgatója és **Jancsó Benedek**, az iskolán kívüli oktatás ügyeinek miniszteri referense.

„Azok között az intézmények között, melyek a nép széles rétegeinek erkölcsi, gazdasági és szellemi javát vannak hivatva gyarapítani, elsőrendű fontossággal bír a felnőttek oktatásának és nevelésének céljait szolgáló szabad tanítás ügye. Ma Újpest városában a felnőttek tovább képzésére szolgáló közintézménnyel egyáltalán nem rendelkezünk... a szabad tanításnak ... a tudományos igazságok hirdetése lehet csak a feladata, s ebben nem szabad, hogy befolyásolják sem pártigazságok, de osztályigazságok sem — indokolt volna, ha a felnőttek oktatását éppen Újpesten, hol a tömegek nemzetközi keveréke legnagyobb, a köz látná el.”

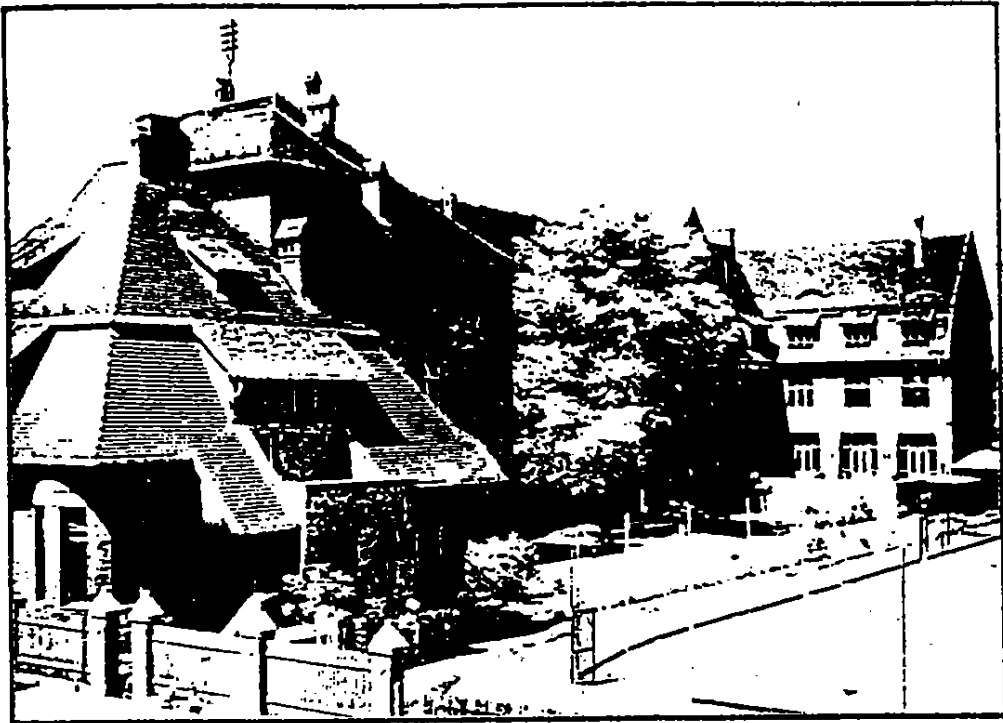
(152 kgy/1911. III. 30. sz. képviselőtestületi jegyzőkönyv; előterjesztő: **Kaszás Béla** aljegyző: Kultúrház létesítése Újpesten.)

Újpesten, az intézmény céljára — **Pálffy Sándor** gróf közbenjárására — **Károlyi László** gróf adománya által, 560 négyszögöl nagyságú terület vagy e terület forgalmi értékének megfelelő alapítvány állt rendelkezésre [7].

„Az intézmény céljaira a gróf **Károlyi László** által parcellázott, s a **Bajza József**, **Mező** és **Török Ignác** utcák által határolt 4067-4072. hr. számú 1005 négyszögöl nagyságú telektömb jelöltetett ki, mely telekből a képviselőtestület 152/kgy. 1911. számú határozata értelmében 600 négyszögölnek megvételét és az intézmény céljaira való átengedését a város magára vállalta. A város által adandó telek négyszögölenként 33 koronába kerül ... összesen 20.000 koronába kerül a város hozzájárulása. Miután a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr, illetve a főiskolai szociális telepelnöksége az intézményt sürgősen még folyó év folyamán meg akarja építtetni, illetve az

Az intézet Erkel utcai homlokzata
(Forrás: Szociálpolitikai évkönyv I. kötet melléklete,
1912 - 1929.)

Utcai részlet és sporttelep

(Forrás: Szociálpolitikai évkönyv I. kötet melléklete,
1912 - 1929.)

építést megkezdeni, azzal a kérelemmel járult a városhoz, hogy a város ne vásárolja meg a telket... mely esetben a vásárlás körüli formák betartása nagy időbeli veszteséggel jár, hanem a város járuljon 20.000 korona adománnyal a telek megvásárlásához... Tekintettel azonban arra, hogy a város anyagi helyzete nem engedi meg, hogy... a felajánlott 20.000 koronát a város egyszerre fizesse meg, a képviselőtestület határozatilag kimondja, hogy az 1913. évtől kezdődőleg négy éven át évi 5.000 koronát a város rendes költségvetésébe a kulturális kiadások közé beállít, mely

összeg gróf Károlyi László telektulajdonosnak lesz fizetendő.”

(258 kgy/1912. VI. 12. sz. képviselőtestületi jegyzőkönyv; előterjesztő: Kaszás Béla aljegyző: a Szociális Telep részére felajánlandó hozzájárulás.)

Részlet a vallás- és közoktatásügyi miniszter leveléből:

„... hazafias örömmel értesültem arról, hogy Újpest város közönsége egy Közművelődési Ház alakjában létesítendő Egyetemi Szociális Telep számára kész a város alkalmas helyén 600 négyszögöl kiterjedésű telket bocsátani rendelkezésre. Köszönettel veszem tudomásul e hazafias ajánlatot, de a tervbe vett Egyetemi Szociális Telepet csak akkor létesíthetném... ha Újpest város közönsége hajlandó lenne az építkezésekre szükséges körülbelül 3-400.000 korona összeget törlesztéses kölcsön alakjában felvenni, természetesen oly feltétellel, hogy... fizetését tárcám terhére elvállalnám és költségvetésileg biztosítanám.”

(329 kgy/1911. VII. 26. sz. képviselőtestületi jegyzőkönyv; a levél tartalmát ismertette Vrányi Teofil tanácsjegyző a „Közművelődési Ház” formájában létesítendő Szociális Telep témakörben.)

Gróf Zichy János kultuszminiszter 400.000 korona összeggel járult hozzá az intézet központi épületének felépítéséhez [7].

Az építkezéssel kapcsolatban Földes István képviselő-testületi tag a következőket kifogásolta:

„A teleptől kulturális intézményt vártunk és reméltünk, hogy annak létesítéséből kifolyólag iparosaink és kereskedőink keresethez fognak jutni... e létesítménynél iparosaink szinte tüntetőleg mellőztettek, holott már ismételten kikötöttük, hogy hozzájárulást csak oly esetben adunk, midőn iparosaink is felhívatnak a munkában való részvételre és pályázatra.”

A helyettes polgármester válaszában kifejtette, hogy:

„... a helybeli iparosok tévedése abban rejlett, hogy a telep létesítésénél az összmunka egy vállalkozónak fog kiadatni s a részletmunkáknál az újpesti iparosok igényei is ki fognak elégíteni. E kielégítésre törekedett ő most, midőn a telep igazgatójának ígéretét nyerte, hogy 60-70 ezer koronát kitevő belső munkák Újpest iparosainak fognak juttatni.”

(481 kgy/1912. X. 9. sz. képviselőtestületi jegyzőkönyv; előterjesztő dr. Földes István képviselőtestületi tag: A helybeli iparosok mellőzése a Szociális Telep építésénél.)

A Főiskolai Szociális Telep állami támogatással 1913-ban, Újpesten — Budapest gyáripari külvárosában — megvalósult [8].

Az intézmény, mint a vallás- és közoktatásügyi miniszter főfelügyelete alá tartozó, állami alapítású, autonóm szociálpolitikai intézet szerepelt. Kormányzását 8 tagból álló igazgatósága, elnökei és igazgatója intézték. (A Közoktatásügyi Minisztérium „felső oktatásügyi osztály”-nak mindenkor vezetője hivatalból tagja volt az igazgatóságnak.) [7]

Az új intézmény alapmotívumai nagyban azonosak voltak az angol settlementekével, de működése két irányban eltért attól:

- 1) a tárgykörébe tartozó kérdésekben intenzív tudományos munkára törekedett,
- 2) kiterjesztette figyelmét a „földműves nép” viszonyaira is — tekintettel arra, hogy Magyarország lakossága abban az időben a mezőgazdaságból élt [6].

Az intézetnek a munka szempontjából számos nehézséggel kellett megküzdenie:

- 1) a szervezett munkásság vezetőinek bizalmatlanságával (nem jó szemmel nézték a szervezettől különálló egyéneknek a munkáskérdéssel való foglalkozását),
- 2) a kapitalizmus képviselőinek ellenséges magatartásával,
- 3) az ún. polgári társadalom idegenkedésével.

A munkásság részéről azonban az intézetben szervezett szociális mozgalom megértésre talált. Ennek magyarázata az volt, hogy az I. világháború kitörésével a hadbavonult férfiak „gyámolítás nélkül maradt hozzátartozói” kétségbeesett helyzetük javítása érdekében minden lehetséges eszközt megragadtak, s így jöttek az intézet Néphivatalába. (Meggyőződtek arról, hogy ügyes-bajos dolgaikat minden elfogultság és előítélet nélkül, kizárólag helyzetük javítása érdekében intézték.)

A háború az intézmény működését, teljes kialakulását — az intézetnek hadikórházzá való átalakítása miatt — a Néphivatal kivételével — teljesen megakadályozta [8].

„... a főiskolai speciális telep igazgatósága... a tulajdonát képező és a kórház céljaira átadott épületet 60/1916. szám alatt kelt átiratában felmondotta... (a képviselőtestület) megfelelő épület hiányában... a kórház beszüntetését javasolja.”

A Szociális Telep indoka

„Tizennyolcz hónappal ezelőtt alakult meg a város közönségének hadikórháza, amelynek előkészítésében, létrejöttében és hosszú időn át annak menetében a Főiskolai Sociális Telep tevékenyen részt venni igyekezett. Ma, amikor egy hosszúra nyúlt háborúnak... a vége felé közeledünk és a Telep működése lassanként mind és mind több irányban megindul, szükségessé válik, hogy a Főiskolai Sociális Telep helyiségeiben minden tekintetben szabadon rendelkezék.

S bár a Telep átmenetileg a kórház üzemet saját kezelésében esetleg még fenntartja, mégis az előbbi okból, de meg azért is, hogy a kórházi üzem által nagymérvben megviselt anyagi viszonyaival rendbe jöjjön, elérkezettnek látja az időt, hogy Újpest város közönségének a városi kórház céljaira határozatlan időre átengedett épületét (visszakapja).”

(A levél 1916. április 2-án íródott.)

(34 kgy/1916. IV. 29. sz. képviselőtestületi jegyzőkönyv; előterjesztő: Hoffer Mihály gazdasági tanácsnok: A Szociális Telep felmondása — a hadikórház megszüntetése ügyében.)

A háború után megszűnt ugyan a hadikórház, de a Tanácsköztársaság idején az intézményt a munkásság vezetői erőszak alkalmazásával kisajátították — így a munka csak 1920-ban indulhatott meg újra. Ekkor az intézmény — éppen a szociális gondolat előretörésének idején — súlyos válságba került.

A *Közgazdasági Egyetem létesítéskor, 1920-ban* a Főiskolai Szociális Telep igazgatótanácsa — tekintettel azokra a célkitűzésekre, amelyeket az új egyetem maga elé tűzött — az intézetet és az abban szervezett szociálpolitikai munkát felajánlotta az egyetemnek, hogy abba az intézet önálló alapítványként (mint a közgazdaságtani és szociálpolitikai tanszék intézete) szervesen bekapcsolódjék. Az új egyetem ezt az ajánlatot elfogadta.

A Főiskolai Szociális Telep keretében szervezett szociális mozgalom vezetőségét ebben az elhatározásában a következő *hármás szempont* vezette:

- 1) tudományos és gyakorlati alapon képzett szociálpolitikusok nevelése,
- 2) az intézetben megszervezett szociális mozgalom objektív szellemének biztosítása,
- 3) a mozgalom kibontakozása érdekében haladás a tudomány fejlődése, változása, alakulása szerint [8].

Az intézmény 1934-től az Országos Szociálpolitikai Intézet kezelésében volt.

VIII. Az újpesti Főiskolai Szociális Telep

A) Feladatai

A Szociális Telep, mint Egyetemi Szociálpolitikai Intézet (= szociális nevelő és kutatóintézet) négyirányú feladatot látott el:

1. feladat

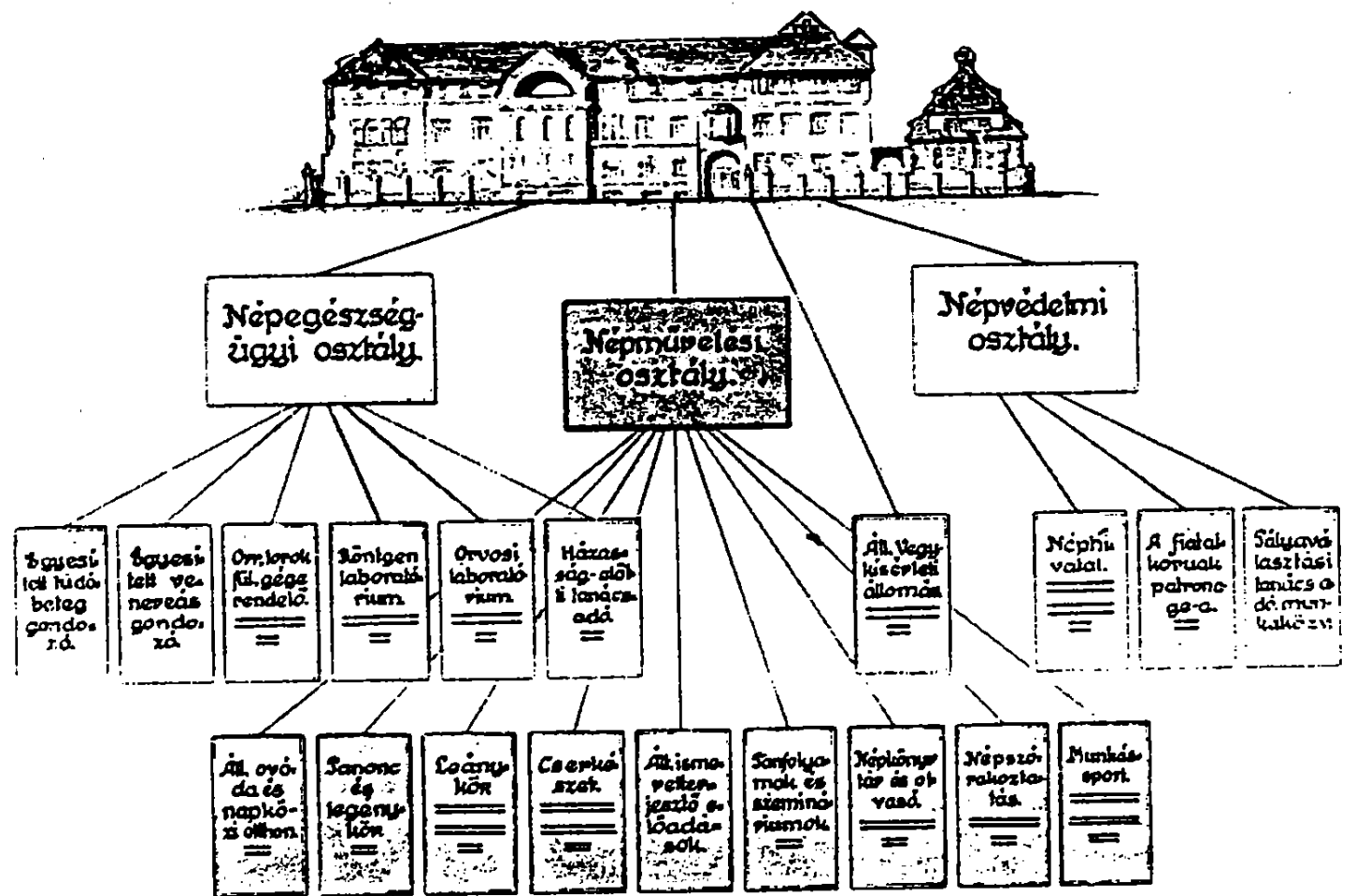
Szociálpolitikai, szociálhigiéniai, nevelésügyi és munkásvédelmi intézmények egyesítése.

Célja volt:

- a munkások és általában a rászorulóknak számára szakszerű segítségnyújtás,
- a feladatok ellátásával, a különféle szociális tevékenységek végzésével a „polgári élethivatásokba lépők” szociális irányban történő képzése (ebből a feladatkörből következett az intézmények helyi meghatározottsága).

Az intézet a következő szociális tevékenységi ágakat szervezte meg:

- Népművelési Osztály
- Népegészségügyi Osztály
- Népvédelmi Osztály

Egyetemi Szociálpolitikai Intézet tagozódása*

Királyi Magyar Tudományegyetemi Közgazdaságtudományi kar
1912- Szociálpolitikai Intézet -1929.
 forgalma.

Év	Népedelmi osztály				Népegészségügyi osztály						Köznevelési és népművelési osztály										Egyéb művelési és képzési osztály		
	Művelési osztály	Felső- osztály	Népművelési osztály	Művelési osztály	Levegő osztály	Állami osztály	Rövid osztály	Orvosi osztály	Belső osztály	Állami osztály	Népművelési osztály	Állami osztály	Állami osztály	Állami osztály	Állami osztály	Állami osztály	Állami osztály	Állami osztály	Állami osztály	Állami osztály		Állami osztály	
Jelentkezések: Ugyan				Balesetek, szeszélyek és kcszések						Részletek: részletek száma.													
1913	95	20	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1914	325	101	—	526	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1915	453	104	—	606	HADIKÓRHÁZ																		—
1916	940	62	—	312																			—
1917	1046	23	—	—																			—
1918	2693	37	—	—																			—
1919	4	Erőszakos megszálások miatt a működés szünetel.																					—
1920	47	—	—	—	327	25	394	403	—	—	50	300	20	—	—	27	—	—	—	—	—	—	—
1921	720	—	—	—	1540	340	1537	2381	—	—	80	300	160	—	—	40	100	—	—	—	—	—	2
1922	1403	—	56	—	1014	337	1565	3325	41	—	90	200	51	—	—	56	230	—	—	—	—	—	206
1923	1420	—	67	—	1170	398	3021	2675	228	83	215	600	296	20	—	56	156	—	—	—	—	—	440
1924	1045	25	126	—	1264	417	2135	3430	230	275	265	2600	12	50	54	25	145	—	—	—	—	—	1515
1925	1671	34	136	—	1767	552	2111	4433	169	432	372	3400	120	30	212	235	170	52	—	—	—	—	1440
1926	201	51	140	103	3712	538	2620	6200	—	621	281	7140	136	25	56	134	125	39	—	—	—	—	1707
1927	2053	76	145	167	4746	724	5422	7966	—	770	316	6742	143	14	42	163	176	44	—	—	—	—	2347
1928	2004	120	154	221	4923	4665	7257	10713	—	796	403	16277	206	15	69	107	222	42	—	—	—	—	2647
1929	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

212 - adatok a köznevelési és népművelési osztályokról. Forrás: Keresési Gyűjtemény

Az intézet forgalma*

* (Forrás: Szociálpolitikai évkönyv I. kötet, 1912-1929. 24-25. oldal)

2. feladat

A különböző irányú munkák során rendkívül nagy mennyiségű adat és a tények egész sora jutott a munkatársak tudomására — ezeket gyűjteni, rendszerezni és a további feladatok szempontjából alkalmazni kellett, s végül feldolgozásra kerültek. (Tervük szerint évenként magyar és négy idegen nyelven megjelenő „Évkönyv”-ben hozták volna nyilvánosságra a szociális munkáról készült beszámolót.)

3. feladat

Az előbbi 2 fő tevékenységi ág alapján, a társadalom egészének nevelése érdekében, az új nevelési alapelvek kidolgozása:

- az elemi népoktatás
- az iskolán kívüli népoktatás

- az egyetemek, főiskolák
- a közművelődés
- a sajtó
- a közvélemény területén.

4. feladat

A szociális tevékenység nélkülözötte azokat az egységes és egyetemes szempontokat, szakszerű ismereteket, amelyekre az eredményes munka szempontjából szükség volt.

Ezzel kapcsolatos tennivalók a következők voltak:

- a dilettantizmus kiküszöbölése — a szociális munkások képzésével és az egészségügyi védőnők szemléletformálásával (úgy gondolták, hogy a védőnők csak akkor tudják megnyerni a falu népének bizalmát, ha egészségügyi ismereteik mellett az általános szociális és nevelésügyi kérdésekben is járatosak),
- az intézetnek szellemi központtá történő kiépítése, alakítása, formálása [8].

B) Működésének jellemzői

„A mutatványos bódék vásári zsváját mindig kerültük, mert... munkánk, mint emberi tevékenység állandóan kiegészítésre, helyesbítésre szorul.” [VIII] (Erődi-Harrach Béla)

A tevékenység: tulajdonképpen a társadalom ipari rétegei felé irányult, de a mozgalom mind az ipari, mind a mezőgazdasági munkásnépességre kiterjedt.

A mozgalom: országos jellegű volt, a kiindulás területén — Újpesten kívül — a főváros munkás- és szegénykörzeteiben, valamint a magyar tanyavilágban is sor került a szociális tevékenység megszervezésére.

A tevékenység végzése közben a munkatársakat az az erő és tudat vezette, hogy a tömegek felemelkedésének egyetlen módja az, ha önmagukat és önmagukból a legjobbat adják nekik oda. Egyetemi végzettséggel rendelkező, társadalomtudományokkal foglalkozni kívánó emberek részére — szociális továbbképzésük elősegítése érdekében — ez a szociális mozgalom az intézetben tanulmányi otthonot tartott fenn. Az otthon lakói a szociális munkájuk ellenében lakást, ellátást kaptak és ismereteik tudományos irányú bővítése céljából szociálpolitikai szakkönyvtár állt a rendelkezésükre. Akik ebben az otthonban összegyűltek, azokat az a közös gondolat vezérelte, hogy az alsóbb néprétegek emelkedése a demokratikus állam létkérdése. Ezen a feladaton egyaránt munkálkodnia kellett a pedagógusnak, közgazdásznak, lelkésznek, orvosnak, jogásznak és a mérnöknek is. Ugyanaz a gondolat — az emberi és szociális törekvés — hozta ide a különböző szakterületeken működőket, hogy gondolataikat egymás között kicseréljék, a szociális kérdéseket megbeszéljék és a munka módszerét kidolgozzák. A közös gondolatok, a közös munka a közösség erőteljes érzését váltotta ki belőlük — a társadalom javára [8].

Foester szerint: „Minden társadalmi az egyéniből él, s következésképpen a társadalom emelkedése nem képzelhető el az ember emelkedése nélkül”. [IX]

Mirabeau megfogalmazásában: „Valamely nép hanyatlásának vagy virágzásának végső okai erkölcsében vannak, s ezért minden reformot arra kell irányozni”. [X]

Az *intézmény*: nem volt egy felülről létrehozott, a munkás- és a szegényebb néposztályokra erőltetett, s céljaiban előttük ismeretlen, idegen alkotás [6], mert az intézet tevékenységének középpontjában a társadalomban élő ember állt — emberi és társadalmi szükségleteivel együtt. Ezek a szükségletek nagyrészt a családban jelentkeztek — kielégítésük vagy hiányuk a család életét kedvezően vagy kedvezőtlenül befolyásolták. Éppen ezért az intézet a szükségletek jelentkezését a család irányából figyelte meg. Az egyén élete elsősorban a családban zajlott, ezért ő közvetlenül érezte és részese volt a család gazdasági, erkölcsi, kulturális, egészségügyi és szociális emelkedésének vagy gyengülésének [8].

A munka során tehát a Szociális Telep különös tekintettel volt a közösség érdekeire és a családvédelmi szempontokra. Etikusi értékét az jelentette, hogy nem részfeladatot látott maga előtt, hanem az életet a maga egészében szemlélte és a családdal kapcsolatos összes feladatra kiterjesztette figyelmét [17].

Működésének jellemzői:

- kölcsönös megértés,
- az embernek munkája szerinti értékelése,
- kölcsönös nevelés a „szociális béke” érdekében [6].

A nevelés céljaként szerepelt minden egyén sajátos képességének kibontakoztatása és ezzel a társadalmi munkamegosztáson alapuló közösségbe történő megfelelő „beillesztése”, integrálása. E nevelési rendszerben együttesen jelent meg a *szabadság és felelősség gondolata*: a szabadság nem önmagáért való volt, hanem a kötelességek céltudatos felismerése, amelynek gyakorlása súlyos felelősséget jelentett az egyén számára [8].

(Az intézmény) „a lélek nevelésén akar dolgozni, mert a lélek az a metafizikai erő, mely az eszmélésre, érzésre, akarásra képessé tesz, mindig és mindenben receptív, mely az öntudat aktivitásával a gondolkodásban és akarásban jön mozgásba s váltja ki azokat a cselekvéseket, melyek minket foglalkoztatnak. S ha neveljük, gazdaggá tesszük a lelket, cselekvéseink ... erőtől, öntudatos akarástól fognak duzzadni.” [IX] (*Erődi-Harrach Béla*)

Ezzel szemben:

„Ott, ahol az emberi életnek igazi céljai kérdésessé váltak, ott a kötelességnek és céltudatos tettek kisorvadt a gyökere. Ott veszélyben lesz a szociális ideál... Pedig minden külső fejlődés, gazdagodás csak úgy lehet áldásos, ha az ember ura önmagának, ha a gazdasági élet forradalmi átalakulásait a társadalom az örök erkölcsi törvények szerint rendezni képes, ha a technika haladását az erkölcsi rend, az összjólét érdekében hasznosítani tudja. Ezek nélkül modern társadalmunk csak olyan, mint a modern technika összes vívmányaival felépített tetszetősebb,

egészségesebb, kényelmesebb új lakóház, de amelynek belső rendetlensége, zűrzavara miatt lakói mégsem boldogok... Az akarat, a jellem képzése, a lelkiismeret érzékenysége, önuralom, önfegyelem kellene még hozzá." [XII] (Erődi-Harrach Béla)

C) Szociális munkája

A szociális munka tervszerű megvalósítása és továbbfejlesztése szempontjából nélkülözhetetlen volt:

- 1) az adatgyűjtés,
- 2) adatfelvételek készítése és rendszeres feldolgozása,
- 3) az adatgyűjtés és feldolgozás pártatlansága, elfogulatlansága,
- 4) tárgyilagos elméleti ismeretek szerzése, gyarapítása,
- 5) állandó tájékozódás a szociálpolitika elméleti és gyakorlati „fejleményeiről”,
- 6) függetlenség biztosítása a mozgalom társadalmi értékének szempontjából,
- 7) szervezettség, rendszerezettség,
- 8) a szociális problémákra vonatkozó ismeretek és a különféle szociálpolitikai feladatok bizonyos elv szerint történő elrendezése.

A szociális munka eredményessége a következő tényezőkön alapult:

- 1) a munkásnép feltétlen és teljes bizalma azok iránt, akik a munkát végezték. Ez a bizalom a személyes kapcsolatokról fejlődhetett ki;
- 2) az intézet munkamódszere: settlement-jellegéből következően az „egyéniessített munkára” épült [8].

„Az egyetemes elvek érvényrejutása mögött mindig ott áll az egyén, a maga sajátos egyéni életével, a maga sajátos környezetével, a maga egyéni helyzetéből adódó szükségleteivel és a szándékolt társadalmi célhoz az egyéni vonatkozások sokaságán keresztül vezet az út.” [XIII] (Erődi-Harrach Béla)

A munka nehézsége

A szociális munkás csak ott fejtett ki nevelő tevékenységet, ahol a család, az iskola vagy más intézmény teljesítménye elégtelen volt. „Beleélt” magát a többi nevelő funkció közé, hogy a megszakadt láncszemet pótolja, a nevelés gyűrűjét lezárja. A gondozó legtöbbször csak „részletmunkát” végzett (családlátogatás, ifjúsági csoport vezetése), s gyakran nem is érezte, hogy pedagógiai funkciót töltött be. Ugyanakkor igen nagy pedagógiai felelőssége volt, hiszen véleménye, befolyása, döntése sok esetben egész életre kiható, meghatározó jelentőségű lehetett.

A szociális gondozó lélektana

1.) A szociális munka építő, nevelő munka — ezért fontos, hogy a szociális munkás „életigenlő, pozitív lélek” legyen. *Érett személyiség*, akit nem a „szentimentális jószág”, hanem

a tudatosság, „kezdemenyező erő”, életközelség jellemeznek. *Legyen önálló*, állásfoglalásra képes, „szellemileg mozgékony”, új feladatok megoldására kész egyén.

2.) *Pozitívuma* abban álljon, hogy a tökéletlenségekkel szemben nem vak, mégis a szűkölködőt gazdagító, az ingadozót felemelő, előrevivő lélek. Lénye lágyítsa a keménységet, az izgalmat, a csalódást csillapítsa, s „ne a stereotip kenetes mosoly, hanem belső nyitottság adja kezébe az emberi lélek kulcsát”.

3.) *Az ellenkező reakció módszerével* éljen: a keménnyel szelíd, az izgatottal nyugodt, a merevvel engedékeny, a gyűlölködővel szemben melegséget árasztó legyen.

4.) Jóság legyen a vezetője, de *intelligenciával párosult jóság*. (A kritikátlan jóakarát, a túlságos kímélet, a súrlódások teljes elhárítása ön maga teljes feladása lenne.)

5.) A szociális gondozó tevékenysége talán minden hivatás közül a legmélyebben formáló, felszívó, elnyelő. *Tragikum*a az, hogy éppen legértékesebb tagjait idő előtt kimeríti, felemészti. Ez ellen a szociális munkás lelki higiéniával védekezzen: legyen kultúrált otthona, szakítson időt magának öltözködésre, szórakozásra, pihenésre, járjon társaságba, vitatkozzék, képezze magát tovább. „Kimerültségből nem lehet adni, csak erőfeleslegből.”

6.) *A hivatás nehéz konfliktusa*: lényegében individuális munka, s mégis a „bürokratizmus labirintusában” sok minden nem tőle függ — sokszor ütközik intézkedésekbe, melyek között „az egyéni sors elsikkad”.

7.) Az „*odaadó szeretet*”, mint szociálpedagógiai eszköz [2]. „Az a szeretet: amely az embert szabadnak tartja, ha bűnei bilincseiben vergődik is, megbecsüli, amikor még maga se ébredt emberi méltósága tudatára, bízik benne még akkor is, ha bizonyítékai vannak megbízhatatlanságára, hisz benne, hisz fejlődése lehetőségeiben, magasabb természetében...” [XIV] (*Baloghy Mária*) A gondozottak „mindenekfelett... megértő szeretetet” kaptak, s ezt vitték hozzájuk hajlékukba, otthonukba a settlement munkatársai [8].

D) Tevékenységi területei

1. A Népművelési Osztály működése

A népművelési tevékenységnek két fő iránya volt, ezek szorosan kapcsolódtak egymáshoz: az egyik a szociálpedagógia, a másik az általános pedagógia.

A *szociálpedagógia* feladataként tartották számon azt, hogy az egyént a társadalom öntudatos, szolidáris tagjává nevelje, s az egyén magatartásában, cselekedeteiben a társadalmi kötelesség és felelősségérzet érvényre jusson.

Az *általános pedagógia* a tevékenységi körébe került emberek számára a kultúra közvetítésére, átadására törekedett amellyel, hogy praktikus ismeretek tanítása által szoros értelemben vett szociális és gazdasági jellegű szolgálatot is teljesített.

a) Napközi otthon

— Ide elsősorban olyan gyermekek kerültek, akik a szülői felügyeletet nélkülözték vagy szüleik ágyrajárók voltak, s emiatt nap közben az utcán kellett volna tartózkodniuk.

- Két részlegről állt: az óvodáskorú és iskolás gyermekek otthonából.
- A gyermekek „társas érzületének fejlesztése” volt a cél.
- Az évnek egy részében az intézet élelmet biztosított - az inségakció keretén belül - a gyermekek számára. (Anyagi nehézségek miatt egész évre vonatkozóan ezt nem tudta megtenni, viszont arra lehetőség nyílt, hogy a gyermekek által otthonról hozott ételt a konyhán felmelegítsék.)
- A szülőkkel való kapcsolattartás folyamatos volt (pl. családlátogatás).

b) *Tanonc- és legénykör*

— A tanoncok a munkán és az iskolán kívül időben keresték fel ezt az intézményt, hogy egyéni és közösségi foglalkoztatásban részesüljenek.

— A tanoncköri munka lényegében tanulást, szórakozást, sportolást és közérdekű szolgáltatást jelentett:

tanulás: ismeretterjesztő előadások, szemináriumok, tanfolyamok formájában és a népkönyvtár keretében történt,

szórakozás: szabadjáték, sakk, dominó, ping-pong, előadások, énekkar, zene, tánc stb.,

sport: turisztika, atlétika, futball, szabad torna, úszás, evezés (orvosi felügyelet is biztosított volt),

közérdekű szolgálat: ezt a tagok maguk ajánlották fel (pl. népkönyvtári szolgálat, rendfenntartás ismeretterjesztő előadások alatt, színpad felállítása stb.).

— A szolgálat teljesítése vonatkozásában „nemes verseny” zajlott a tanoncok között.

— A tanonckör munkája az önkormányzat jegyében folyt.

— „Teaestélyek”-et is rendeztek: szórakoztató műsor keretében „fehér asztalnál” találkozott egymással a szülő, a tanonc és a mester. (A személyes kapcsolat kialakítására törekedtek.)

c) *Leánykör*

— A legénykörhöz hasonlóan működött.

— A „jövendő anyák” nevelése volt a cél.

— „Anyák Köre” létrehozását tervezték.

— Munkára a hétnek csak négy napján került sor: a tagok többsége munkásnő volt, akikre kereseti elfoglaltságuk mellett az otthonukban is vártak feladatok, ezért három alkalommal mentesítették őket az otthoni tennivalók számára.

d) *Cserkészlet*

— A tagok a legkülönbözőbb társadalmi osztályhoz, réteghez tartoztak — pl. egyetemi tanársegéd, orvos, közigazda, egyetemi hallgató, polgári iskolai tanuló, művezető, segéd, tanonc, napszámos stb. volt közöttük.

— A tagok egymás mellett „cserkészkedtek” és kölcsönösen tanultak egymástól.

e) Általános ismeretterjesztő előadások

— A tudomány, az irodalom és a művészet minden ága — kiváló szakemberek közreműködése által — „a tömegek elé került” [12].

— Előadásokat tartottak az intézetben: *Babits Mihály, Kosztolányi Dezső, Schöpflin Aladár, Rudnay Gyula* [20].

— Az előadások felépítését a tervszerűség jellemezte.

— Fő célkitűzésként szerepelt: egyrészt az általános szemléletformálás, másrészt a hallgatók kultúra iránti érdeklődésének felkeltése. A bizalmatlanság miatt „az általános ismeretterjesztő előadások kedvezőtlen kilátások mellett indultak meg. Az első előadásoknak alig volt közönségük; volt olyan előadás, amelynél két ember ült a nagyteremben. Ha az intézet nem ragaszkodott volna következetesen a maga elé tűzött feladathoz, az előadásokat az első sikertelenségek után be kellett volna szüntetni. Azonban e két embernek éppen úgy megtartottuk az előadást, mintha telt terem közönsége hallgatta volna; éppen olyan lelkiismeretességgel, éppen olyan apparátussal és az eredmény, bár csak fokozatosan és lassan mutatkozott, nem maradt el. Ebből a két emberből fejlődött ki a zsúfolt termék közönsége”. [XV] (*Hilscher Rezső*)

— Az előadások idejének egy állandó időpontot választottak: minden csütörtök este 7 óra. (Azt tapasztalták, hogy a csütörtök volt az a nap, amikor a közönség a legjobban ráért.)

— Az előadásokat ismeretterjesztő filmmel, zeneszámmal vagy egyéb bemutatással egészítették ki.

f) Tanfolyamok és szemináriumok

— A munkát az előadó és a hallgatók „összeműködése” jellemezte.

— A tudomány, az irodalom, a művészet és a praktikus ismeretek széles körét igyekeztek átfogni.

— A munkásnép kultúrigényeinek kielégítésére törekedtek.

— A szemináriumok csak 1924-ben kezdődtek.

— A tanfolyamok vonzereje nagyobbak bizonyult, mert a tanulás eredményének az életben való gyakorlati haszna közvetlenül is érezhető volt [12].

„... egyik textilárugyár hosszú szolgálatú, megbízható munkásnője azért nem lehetett csoportvezető, mert analfabéta volt, s a csoportvezetéssel kapcsolatos írásos teendőket elvégezni nem tudta. Ez a kényszerű visszamaradás nem csupán kedvezőtlen lelki hatásokat váltott ki belőle, amelyek nagyrészt társadalomellenesek voltak, hanem szociális emelkedését, anyagi helyzetének javulását is megakadályozták. Ez a munkásnő közvetlen az analfabéta-tanfolyam elvégzése után csoportvezető lett.” [XVI] (*Hilscher Rezső*)

Az analfabéta-tanfolyammal kapcsolatban érdekesség: *Kosztolányi Dezső* egy alkalommal vállalta az analfabéta-tanfolyam vizsgájának elnöki tisztségét. Az egyik vizsgázó analfabéta fejben költött verseit *Kosztolányi* a Pesti Hírlapban, 1929-ben közölte [20].

g) Népkönyvtár

A Népművelési Osztály egyik legjelentősebb szerveként tartották számon. A munkával kapcsolatban a következő nehézségek merültek fel:

- 1) a „nem olvasók” olvasásra nevelése,
- 2) a „kritika és tervszerűség nélkül olvasók”-nak kritikára és céltudatosságra történő nevelése, szemléletformálása,
- 3) a csupán rossz, erkölcsi és szellemi tekintetben „káros könyvek”-et olvasók jó és hasznos könyvek olvasására való megnyerése.

— A könyvtár munkáját jelentős mértékben segítették a különböző tanfolyamok, szemináriumok, ismeretterjesztő előadások és a munkásolvasó.

— *Munkásolvasó*: napilapok, folyóiratok, szaklapok álltak az olvasók rendelkezésére. (Egy „cenzúra” volt: a „frivol, erkölcsileg káros lapok” nem juthattak a munkásolvasó kezébe.)

— Kezdetben a *Népkönyvtár* megnyitását anyagi nehézségek hátráltatták. Kedvező véletlen folytán — adomány útján — nagyobb mennyiségű könyvanyaghoz jutottak, s ennek segítségével a kezdeti időszakban megkezdődhetett a könyvtár tevékenysége.

— A munka eredményessége szempontjából sokat segített az a körülmény, hogy Újpest város az intézet kezelésébe adta a városi „Jókai Könyvtár” több ezer kötetét.

— A városi könyvtár időnkénti kiegészítése mindenkor a Népkönyvtár vezetőjének javaslatára történt, ezáltal biztosított volt a könyvtár fokozatos gazdagodása, gyarapodása.

— Elsősorban nem az elolvasott könyvek számának emelésére törekedtek, hanem az olvasásban való elmélyülésre és az olvasott mű megértésére.

h) Munka utáni szórakozás

Fr. Henry Giddings véleményét osztották, mely szerint: „A szórakozás és a mulatság megnyilvánulása is ama tényezők közé tartozik, amelyek a közösség jellemét kifejezik”. [XVII]

Szórakozási formák:

Mozgófényképszínház

- csak vasárnap üzemelt,
- a bemutatott darabok megválasztása pedagógiai elvek figyelembevételével történt,
- pedagógiai okokból belépődíjat szedtek. (A belépődíjat úgy állapították meg, hogy még a legrosszabb helyzetben lévő egyén is nehézség nélkül megfizethette — 20 fillér

volt. Aki ínséges körülményei miatt ezt a néhány fillért sem tudta előteremteni, az minden fizetés nélkül kapott helyet az előadásokon.)

„Sikerült elérni azt, hogy az apa, aki azelőtt a vasárnapot a kocsmában vagy egyéb káros helyen töltötte, ahol sokszor egész heti keresetét elitta vagy eltékozolta, vasárnap családjával együtt marad és mozgófényképszínházunkban együtt szórakozik feleségével és gyermekeivel, ami az egész család számára nem kerül többé két, legfeljebb három pohár sör áránál.” [XVIII] (Hilscher Rezső)

Műkedvelő előadások

— szereplői voltak: a Népművelési Osztály különböző munkaágának tagjai,
— havonta egyszer tartottak ilyen előadást nevelő és szórakoztató műsorral. Elsősorban a „kedély élénkítése” céljából történt.

Teaestélyek

— Havonta egy alkalommal kerültek megrendezésre, változatos műsorral. A „közönségi érzület fejlesztésére” törekedtek.

Táncmulatságok

— téli időszakban rendezték,
— meghívták az egyes munkaágak, munkakörök tagjait, illetve azok családját, ismerőseit, munkaadóit is. Ez a „helyes társas érintkezés” kialakítása szempontjából volt lényeges.

Kirándulások vezetése

— tavasztól ősziig.

A Népművelési Osztály különböző munkaágainak résztvevői számára minden 2. vasárnap egésznapos kirándulást szerveztek. Több célja volt: a szórakozás, az egészségnevelés, valamint oktatási feladatok ellátása (pl. történelmi, földrajzi, természettudományi).

Jégpálya

— kialakítása az egészség érdekében történt,
— téli időszakban az intézet legnépszerűbb „szórakoztatási intézményei”-nek egyike volt,
— az alacsony belépődíj miatt még a nagyon szegény munkásember is igénybe tudta venni.

i) *Munkássport*

Feladatai közé tartozott:

— azoknak az egészségügyi problémáknak a kiküszöbölése, amelyek a munkás szervezetét a tevékenységéből, munkájából adódóan érték,

— a munkavégzés során nem használt izomcsoportok „kiegyenlítő fejlesztése” orvos és sportpedagógus által kidolgozott terv szerint,

— munkahelyi és egyéb balesetek megelőzése: megfigyelték, hogy a rendszeresen sportoló munkást ritkábban érte baleset [12].

2. A Népegészségügyi Osztály tevékenysége

Az osztály feladatai közé tartozott:

- a népbetegségek elleni küzdelem intézményes keretek között,
- a gyógyító orvosi és szociálhigiénés tevékenység végzése során tapasztalt jelenségek és megfigyelések feldolgozása, értékelése.

Eredetileg ezt a munkát négy tevékenységi ágra tervezték kiterjeszteni: a tuberkulózis, a nemibetegségek, az anya- és csecsemővédelem, valamint az alkoholizmus területére. Az 1916-ban megalakult Országos Stefánia Szövetség keretében egységes megoldást nyert az anya- és csecsemővédelem, így ezt a feladatot kiiktatták a munkakörükből, az együttműködés azonban megmaradt [19].

3. A Népvédelmi Osztály működése

Az osztály vezetésével kapcsolatos feladatokat *dr. Hilscher Rezső* látta el. A Népvédelmi Osztály tevékenységében igen fontos szerepet töltött be a *Néphivatal*.

a) Néphivatal

Az elnevezés *nem jogvédő irodát jelentett*, hanem annál sokkal többet. Az egyén (a család) minden erkölcsi, szociális, gazdasági jellegű *fenyegetettségének elhárítását* biztosító intézmény volt. *Céljaként* szerepelt az egyén (a család) erkölcsi, szociális, gazdasági helyzetének olyan mértékű megalapozása és megerősítése, amely a fenyegetettség lehetőségeit a minimumra csökkenti.

Néphivatal

(Forrás: Szociálpolitikai évkönyv I. kötet, 1912-1929. 132. oldal.)

A polgári peres és perenkívüli ügyek között legnagyobb a kötelmi jog keretébe tartozók száma, ami a lakáskérdéssel kapcsolatos.

Különben a Néphivatal tevékenységi körében az 1928. évben előfordult ügyek szociális természetük szerint való megoszlását ábrázoló alábbi kimutatás, az előbb mondottakra élesen rávilágít.

A trianoni béke- szerződés okozta Lakás viszonyokból eredő	Ingó v. ingatlan vagyon meg- szerezését és védelmét kapcsolatos	Szegénység- és jótékonyági	Házassággal kncpsola- tos vitás	A gyermekvédelemmel kapcsolatos	A szociális egészség- ügyvel kapcsolatos	Munkaviszonyból eredő vitás	Rónvádi és kihágási	Személyjogi	Örökösödéssel kncps- latos	Közoktatással kncps- latos	Egyéb	Összesen	
ü g y e k													
597	250	213	212	176	126	121	117	87	36	24	22	23	2004

(Forrás: Szociálpolitikai évkönyv I. kötet,
1912-1929. 132. oldal.)

tőségű beavatkozás már számításba sem jöhetett.

E késői jelentkezések háttérében több ok húzódott meg:

- sok esetben az emberi nemtörődömség,
- a felelősségérzet hiánya,
- gyakran pedig nem ismerték fel időben a fenyegetettséget, veszélyhelyzetet.

Az eredményes védelem feltétele volt: a fenyegetettség következményei ne csak egyirányban, hanem a maguk teljes egészében kiküszöbölhetőek legyenek. (Ezt a feladatot látta el a családi patronázs.)

A Néphivatal az intézet „elosztó szerveként” működött: itt találkoztak a legkülönbözőbb természetű ügyek — a megfelelő helyre irányítás történt. A hivatal a munkaidőn túli, esti órákban állt az arra rászorulóknak rendelkezésére, ezáltal a dolgozó munkások esetében nem történt munkabérkiesés, s így nem érte őket munkabérveszteség sem.

„A közigazgatás bürokratizmusa védettjeinknek amúgy is súlyos szociális és gazdasági helyzetét még jobban megnehezíti, amikor benne nem a dolgozó, a maga és családja s végeredményben az egész társadalom érdekében tevékenykedő egyént látja, aki idejével nem rendelkezik szabadon és minden órát, amelyet a hivatalokban való szaladgálásokra kell fordítania, szerény és az élet fenntartására különben is alig elégséges munkabérének további megrövidülésével kell megfizetnie és gyakran éppen e munkabérveszteségek elkerülésére irányuló törekvés okozza azt, hogy védettjeink előtt elho-

Jellemzői voltak: 1) az egyén és a közösség életének minden területével aktív kapcsolat fenntartása, 2) törekvéseinek eredményességét nem csupán szakértelemmel, de megfelelő súllyal és erővel is támogatni tudta. *Munkája akkor számított eredményesnek, ha a megelőzést állította tevékenységének középpontjába.* Megelőzésről csak ritkán lehetett szó olyan mód-szernél, amely „bevárta”, míg az egyén (a család) jelentkezett valamelyik problémájával, mert ez a jelentkezés igen sok esetben csak akkor történt meg, amikor igazi szociálpolitikai jelen-

mályosulnak azok az esetleges súlyos következmények, amelyek rájuk, polgári ügyeik elintézésének elhanyagolásából származnak.” [XIX] (*Hilscher Rezső*)

A Néphivatal a következő elv alapján végezte tevékenységét: minden védelemre szorult embernek minden ügyével foglalkozni kell, még akkor is, ha csak képzelt veszélyeztetettségről van szó. (Ilyen esetekben pedagógiai módszerek alkalmazásához folyamodtak, pl. az egyén megnyugtatósa.)

„A hatóságok és hivatalok erre nem fordítanak — nagy túlterheltségük mellett sokszor nem is fordíthatnak — elég gondot. Legtöbbször minden részletesebb magyarázat nélkül közlik az érdekelttel, hogy kívánságát nem teljesíthetik, vagy ha megokolt írásbeli határozatot adnak is ki a kezébe, ezt a fölényes hivatalos rövidséget a laikus ember nem érti meg, csupán közvetlen, keresetlen és részéről bizalommal megajándékozott érdektelen helyről jövő magyarázat alkalmas erre.” [XX] (*Hilscher Rezső*)

A Néphivatal különösen nehéz szerepet töltött be. Munkája legnagyobb részben különböző, sokszor ellentétes erkölcsi, szociális és gazdasági érdekek összeütközéséből adódott. Ha nem is mindig ellenségek között folyt, de legtöbbször olyan ellenfelek között, akik önmaguktól nem tudtak arra a fokra emelkedni, hogy saját érdekeik szolgálatán kívül meglássák az igazságot, vagy amikor a társadalmi szükségesség úgy kívánta: a méltányosságot. *A legfőbb törekvés:* az érdekeknek a szociális igazságosság és a méltányosság jegyében történő összeegyeztetése volt. (Ezt gyakran el is érték.)

„A Néphivatal... a szociális helyzet megfigyelő állomása, munkája a társadalmi életet keresztmetszetben látja, konkrét módon szemlélheti a szociális érdekű és vonatkozású törvényeknek és törvényes intézkedéseknek az életben való hatását, belelát a közhivatalok munkájába, látja a munkaadó magatartását munkásával szemben és viszont, a népjóléti irányú és karitatív egyesületek, intézmények tevékenységét s általában mindazt, amiből megalkotja pro és kontra a társadalmi kötelességérzet és felelősségérzet kritikáját.” [XXI] (*Hilscher Rezső*)

A Néphivatal életében két periódust kell megkülönböztetni:

I. szakasz: 1913 - 1919 év

II. szakasz: 1920 - 1928 év közötti időszakot.

I. szakasz

— a néphivatali tevékenység megalapozása történt,
 — a munka családvédelmi jellege még csak kezdetleges formában volt meg,
 — az esetek jogvédőiroda-szerű elintézésére szorítkozott,
 — a fejlődés 1918-ban ugrásszerűvé vált: a Néphivatalt az Országos Hadigondozó Hivatal ebben az évben *hivatalos hadigondozó népirodának* ismerte el; a családgondozásra irányuló törekvések erősödni kezdtek, de ekkor még csupán a hadirokkantak, hadiözvegyek és hadiárvaik irányában. (Az ügyek természete a háborús viszonyokban gyökerezett.)

II. szakasz

— A családvédelem kiépítésére irányuló törekvések fokozatos megvalósítása került előtérbe.

— A védelemre szorultak panaszából megállapítható volt, hogy: „... a közigazgatás a forma nyúgében él, az akták mögött nem látja az élő és küzdő embert és nem látja az ember személyes érdekeinek kapcsolatát a társadalom közös érdekeivel, ezeknek egymással való összefüggését és nem látja világosan, hogy hivatása a nemzeti közösség céljainak szolgálatában áll”. [XXII] (*Hilscher Rezső*)

b) Családi patronázs

— A veszélyeztetett családok részére állandó pártfogókat, patrónusokat rendeltek ki. A patrónusok a családdal állandó érintkezésben, kapcsolatban álltak. A családot hetenként legalább egyszer, szükség esetén többször is meglátogatták, vele „baráti viszonyba” kerültek és szinte a családi közösség baráti tagjává váltak.

— Megismerték a család életviszonyait, körülményeit.

— Figyelemmel kísérték a család helyzetének alakulását.

— Veszélyhelyzetek megelőzése érdekében közbelépést, beavatkozást kezdeményeztek.

c) Gyermek és fiatalok patronázsa

— A gyermekek és fiatalok védelmének speciális szerve volt — egészen szoros kapcsolatban állt a családi patronázssal.

— Munkájával a gyermek- és fiatalok védelme hivatalos szerveinek igyekezett a segítségére lenni,

— önálló tevékenységével a gyermekek és fiatalok védelmét a modern szociálpolitikai törekvésekhez közelebb hozta.

— Az intézetnek ez a szerve állandó kapcsolatot tartott fenn Újpest és Rákospalota városok árvaszékeivel.

A *Fiatalkorúak Patronázsa* az Újpesti Királyi Járásbíróság illetékességi területén lakó fiatalok hivatalos pártfogó szerve volt. A következő feladatokat látta el:

- 1) elkészítette a Királyi Járásbíróság részére a fiatalok környeztanulmányát,
- 2) javaslatot tett különböző intézkedések megtételére, pl. a fiataloknak a további bűnözéstől való védelme érdekében,
- 3) gondoskodott a fiatalok állandó felügyeletéről, ellenőrzéséről, erkölcsi és anyagi támogatásáról, „életpályán” való elhelyezéséről (a tanonc- illetve a munkásközvetítő útján),
- 4) szükség esetén hozzájárult a fiatalok addigi környezetéből való kiemeléséhez és biztosította más, erkölcsi szempontból kedvezőbb környezetbe történő áthelyezését,

- 5) közbelépett minden erkölcsi vagy anyagi jellegű veszélyeztettség megelőzése érdekében (a beavatkozást mindig a családi egység megőrzésének gondolata irányította),
- 6) szoros kapcsolatot tartott fenn a Népművelési Osztályhoz tartozó napközi otthonnal.

d) Tanonc- és munkásközvetítő

— Nem nagy tömegekkel, hanem csak a munkanélküli gondozottakkal kívántak e munkaág keretében foglalkozni.

— Az „elhelyezetteket” a munkahelyen való megfelelő viselkedés szempontjából „kioktatták”, s magatartásukat figyelemmel kísérték.

— A közvetítés 4/5 részben sikeres volt, amelyben szerepet játszott az, hogy: 1) a közvetítésnél felhasználták a munkaadókkal kialakított személyes kapcsolatot, 2) a velük összeköttetésben álló munkaadók ajánlatukban garanciát láttak az elhelyezésre kerülő „védettek” vonatkozásában [13].

IX. Befejezés

„Aki életre termett: élni fog és boldogulni fog. Élete értékéből gyarapszik ő maga és családja, de gyarapszik az állam ereje. Aki pedig életre nem termett, akit sorsa születése tényével sínylődésre kárhoztatott, avagy akit végzete fosztott meg élete veleszületett feltételeitől, azok számára sem lesz szükség a megalázó irgalom falatjára: a szociális állam humanizmusa segít őlébe fogadja őket, mint jó anya, aki beteg gyermekét szereti legjobban.” [XXIII] (*Csergő Hugó*)

Schuler Dezső szerint:

— Szegénygondozásra mindig szükség lesz, mert az emberek boldogulását hátráltató tényezők közül az egyén belső és külső, környezeti tényezőre a leghatékonyabb „embervédelem” is csak korlátozott mértékben lehet befolyással.

— A társadalomban mindig lesznek szegények és elhagyatottak, akik nem tudnak megfelelő mértékben részt venni a társadalom tevékenységében (testi, szellemi fogyatékosok stb.), az elemi csapások mindig fenyegetni fogják az emberi életet és javakat (árvíz, tűzvész, háború stb.) — a szegénygondozás feladatköre tehát megmarad az „embervédelem” többi ága mellett és azok fejlesztése esetén sem válik feleslegessé.

— A szegénygondozás az abszolút szegények ellátását jelenti. A szenvedés, a nyomor részvétre indít embertársaink iránt. Az egyén cselekvése rendszerint szubjektív okból, szánalomból történik. A szánalomérzet még a legridegebb, legönzöbb történelmi korokban is ébren tartotta a *könyörületességet és jótékonykodást*. A keresztény etika pedig éppen a *felebaráti szeretetet*, a másokon való segítséget a legfőbb isteni parancs részének tekintette.

— A jótékonyt gyakorolhatják: magánszemélyek, társadalmi egyesületek, egyházi szervezetek és hatóságok. (Előbbiek tevékenysége: a magánjótékonyt, a hatóságok jótékonyági tevékenysége: a közjótékonyt — ez az, amit a közigazgatásban „szegényügy”-nek neveznek.)

A jótékonyt közös jellemzői:

- 1) Kizárólag *anyagi segítséget nyújt*, mégpedig olyan mértékben, hogy ez csak a legszükségesebb életfeltételeket biztosítsa (pl. élelem, ruházat, hajlék stb.).
- 2) *Önkéntes*: a támogatás mértékére és módjára a szegénynek rendszerint nincsen „jogigénye”, s az a segítő belátásától, anyagi lehetőségeitől függ. (Ez elsősorban a magánjótékonytára vonatkozik, de elmondható a közjótékonyt esetében is.)
- 3) Mindig „*ajándékozási jellege*” van = a jótékonyt gyakorló személy a nyújtott javakért *nem vár ellenértéket*. Az ajándékozási jelleg azonban negatív pszichológiai tartalmat visz a jótékonytba: az ínségben lévő egyén *mindig csak elfogad és semmit sem ad*, a „lelkébe beleviszi a függőség”, a társadalom számára való csökkentértékűség érzetét. Ezáltal hozzászoktatja az egyént az alamizsnához, s így a jótékonyt, ha megmarad a pusztán ajándékozás mellett, „parazitákat nevel” [16].

Hilscher Rezső véleménye alapján:

A társadalmi jótékonyt mindig az uralkodó réteg pozíciójának megtartását szolgálta. Ezzel szemben a settlement-mozgalom: a társadalom legnemesebb erőinek összefogása volt a tisztább, az igazságosabb, a tökéletesebb társadalom megvalósítása érdekében.

A jótékonyt felkereste az, aki igényt tartott rá, a settlement nem várt erre: maga ment el a bajok „eredőhelyére”, nem várt a kérésre, hanem maga ajánlotta fel szolgálatait. A settlement-munkában nem voltak kitaposott utak, „bejáratott” megoldási módok. Mindig újból és újból kellett ezeket megtalálni és mindig úgy, ahogy az adott tények megkövetelték [10].

IRODALMI HIVATKOZÁSOK

1. A Magyar Legújabb Kor Lexikona. Szerk.: *Kerkápoly M. Emil*. Budapest, 1930.
2. *Baloghy Mária*: A szociális munka lélektani feltételei. In: A Settlement. A fővárosi népművelés vezetőképző tanfolyamának előadásai. Szerk.: *Novágh Gyula*. Kiadja: Budapest Székesfőváros Népművelési Bizottsága. Budapest, 1937. 21-34. oldal.
3. *Boér Judit S. M.*: A Settlement, mint szervező központ. In: A Settlement... 38-40. oldal.
4. *Csergő Hugó*: A budapesti nyomor vöröskönyve (két év szociális munkájának eredményei és tapasztalatai, javaslatok a népgondozás rendezéséről). Kiadja: a Népjóléti Központ, 1919.
5. *Csorna Kálmán*: A szegénygondozás Budapesten. Kiadja: Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatala, 1930.

6. **Erődi-Harrach Béla:** A Főiskolai Szociális Telep pedagógiai vonatkozásai. Budapest, 1912.
7. **Erődi-Harrach Béla:** A magyar settlement-mozgalom eszméi. Stúdium Könyvkereskedelmi és Könyvkiadó Rt., Budapest (évszám nélkül).
8. **Erődi-Harrach Béla:** Társadalmi nevelőmunkánk módszere, eszköze és eszméje. In: Szociálpolitikai évkönyv I. kötet, 1912-1929. Szerk.: *Erődi-Harrach Béla*. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest (évszám nélkül), 7-23. oldal.
9. **Hilscher Rezső:** A settlement-mozgalom. In: *A Settlement...* 7-18. oldal.
10. **Hilscher Rezső:** A settlement szociális munkája. In: *a Settlement...* 35-37. oldal.
11. **Hilscher Rezső:** Az egyesületek és a szegényügy. Szegényügyi Közlemények, Újpest, 1916.
12. **Hilscher Rezső:** Népművelési munkánk és annak eredményei. In: Szociálpolitikai évkönyv... 24-59. oldal.
13. **Hilscher Rezső:** Szociálpolitikai tevékenységeink és azok eredményei az általános népvédelem terén. In: Szociálpolitikai évkönyv... 125-146. oldal.
14. **Ki — kicsoda?** (Kortársak Lexikona.) Kiadja: Béta Irodalmi Részvénytársaság, 1937.
15. **Magyar Larousse — Enciklopédikus szótár, II. kötet (H-M).** Kiadja: Libraire Larousse, Paris, 1979. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1992.
16. **Schuler Dezső:** Hatósági és társadalmi embervédelem Budapesten, 2. kötet, 1937. Kiadja: Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatala.
17. **Schuler Dezső:** Szociális telep (Settlement). In: *Schuler Dezső: Hatósági és társadalmi embervédelem Budapesten, 2. kötet...* 511-517. oldal.
18. **Schweng Loránd:** Az önellátás elve a Settlementben. In: *A Settlement...* 95-99. oldal.
19. **Somogyi Zsigmond:** A Magyar Settlement a népegészségügy szolgálatában. In: Szociálpolitikai évkönyv... 60-102. oldal.
20. **Újpest története.** Szerk.: *Bokor László*. Kiadja: Budapest Főváros IV. kerületi Tanács V. B., Budapest, 1969.

IDÉZETEK JEGYZÉKE

- I. **Hilscher Rezső:** Az egyesületek és a szegényügy, 13. oldal.
- II. **Csorna Kálmán:** A szegénygondozás Budapesten, 140. oldal.
- III. **Schuler Dezső:** Hatósági és társadalmi embervédelem Budapesten, 2. kötet, 507. oldal.
- IV. u. o. 508. oldal.
- V. u. o. 516. oldal.
- VI. *A Settlement.* Szerk.: *Novágh Gy.* 8. oldal.
- VII. Szociálpolitikai évkönyv, I. kötet. Szerk.: *Erődi-Harrach B.* 3. oldal.
- VIII. u. o. 5. oldal.
- IX. **Erődi-Harrach Béla:** A Főiskolai Szociális Telep pedagógiai vonatkozásai, 11. oldal.
- X. u. o. 8. oldal.
- XI. u. o. 8. oldal.
- XII. u. o. 8. oldal.
- XIII. Szociálpolitikai évkönyv, I. kötet. Szerk.: *Erődi-Harrach B.* 17. oldal.
- XIV. *A Settlement.* Szerk.: *Novágh Gy.* 34. oldal.

- XV. Szociálpolitikai évkönyv, I. kötet. Szerk.: *Erődi-Harrach B.* 37. oldal.
XVI. u. o. 41. oldal.
XVII. u. o. 57. oldal.
XVIII. u. o. 57. oldal.
XIX. u. o. 131. oldal.
XX. u. o. 127. oldal.
XXI. u. o. 135. oldal.
XXII. u. o. 131. oldal.
XXIII. **Csergő Hugó**: A budapesti nyomor vöröskönyve, 259. oldal.

1. sz. melléklet

***A témához kapcsolódó, kiemelkedő egyéniségek
életrajzi adatai***

1. Újpest polgármesterei

- Ugró Gyula dr.** (1865-1949): ügyvéd, Újpest I. polgármestere.
polgármester: 1907. VIII. - 1912. VII.
polgármester: 1918. V. - 1919. II. [20]
Semsey Aladár dr. (szül.: 1872.)
polgármester: 1922. X. - 1938. IV. [20]

2. A Főiskolai Szociális Telep létrehozásának kezdeményezői

- Zichy János** (szül.: Nagyláng, 1868.): 1910-ben kultuszminiszter [14]
Pálffy Sándor (megjegyzés: nem találtam adatot).

Károlyi Mihály (Budapest, 1875 - Vence, Franciaország, 1955.): magyar nagybirtokos, politikus; 1909-1912 között az Országos Magyar Gazdasági Egyesület elnöke; 1919 januárjában köztársasági elnök lett — mérsékelt földreformot kezdeményezett [15]

3. A Főiskolai Szociális Telep szervezői

- Balogh Jenő dr.** (szül.: Devecser, 1864.): 1910-1912 között közoktatásügyi államtitkár [14]
Bernát István (szül.: Rimaszombat, 1854.): egyetemi tanár, földbirtokos és publicista, az 1920-ban szervezett Közgazdasági Karnak rendes tanára és első dékánja volt [14]
Földes Béla (szül.: Lugos, 1848.): nyugalmazott átmenetgazdasági miniszter, volt egyetemi nyilvános rendes tanár [14]

Glattfelder Gyula dr. (szül.: Budapest, 1874.): csanádi megyéspüspök [14]
Mihályfi Ákos dr. (szül.: Szepetnek, 1863.): nyugalmazott egyetemi nyilvános rendes tanár, 1879-től a cisztercita rend tagja [14]

(Megjegyzés: a többi szervezővel kapcsolatban a „Ki - kicsoda? Kortársak Lexikona” c. könyvben nem találtam adatot.)

4. A Főiskolai Szociális Telep legjelentősebb munkatársai

Erődi-Harrach Béla (Kunmadaras, 1882. - Budapest, 1956.): szociálpolitikus, egyetemi tanár, a Főiskolai Szociális Telep igazgatója volt [20]

Hilscher Rezső dr. (Budapest, 1890. I. 18. - Budapest, 1957. X. 17.): jogász, szociálpolitikus. Jogi tanulmányai elvégzése után Újpest város szolgálatában kezdte meg működését, mint aljegyző, s mint a gyermekvédelmi és oktatási ügyek előadója. 1922-ben az Egyetem Közgazdaságtudományi Karán a szociálpolitikai tanszék adjunktusa lett. 1928-ban egyetemi magántanárrá nevezték ki. Részt vett az Egyetem Szociálpolitikai Intézetének munkájában. A Szegényügy című lap szerkesztője volt és a Magyar Külpolitika című lapban hosszú időn át vezette a szociális mozgalmak rovatát [20 és 1]

2. sz. melléklet

*Az 1926. évben rendezett
„Embervédelmi Kiállítás” anyaga*
(1-13. tábla — 63-75. oldalak)*

* Forrás: Szociálpolitikai évkönyv I. kötet (1912-1929) melléklete. Szerkesztette: Erődi-Harrach Béla. Kiadta: Magyar Királyi Egyetemi Nyomda, Budapest

Kir. Magyar Tudományegyetem Közgazdaságtudományi-Kar
~ Szociálpolitikai Intézet ~

Forgalom:
1913-1925

Népvédelmi osztály

Uj eljörás 16074
Rég eljörás 39151

Érőszégtörői osztály

Uj beteg 10519
Kezelés és vizsgáló 122703

Közművelődési és
népnevelési osztály

Jelenlétűző 8216
Részvevő 26238

~ Vegyvizsgáló
állomás ~

Vizsgáló 3634

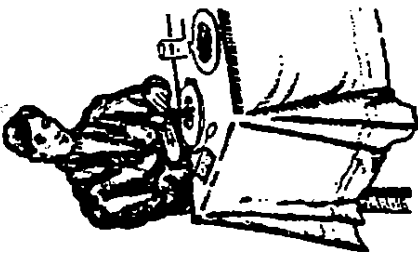
Összeállította
Dr. Hermann János

Kir. Magyar Közgazdasági Tudományi- és Szociálpolitikai Intézet

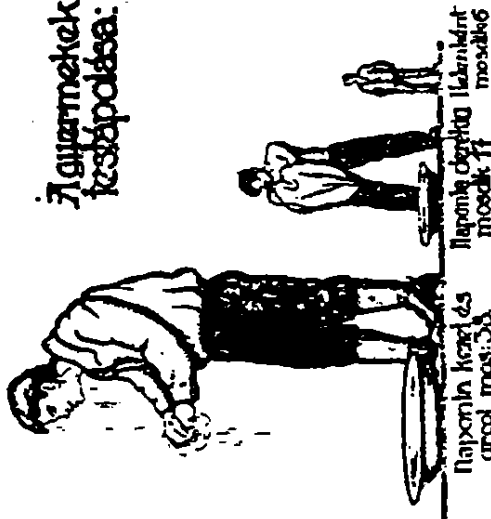
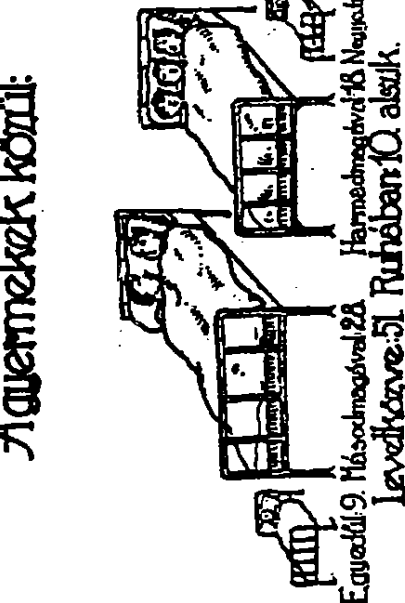
Napközi otthon gondozóinak társadalmi adatai.

Gyermekek testnevelése:

Gyermekek körüli:

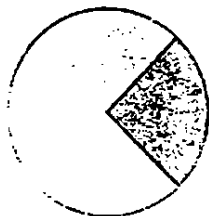
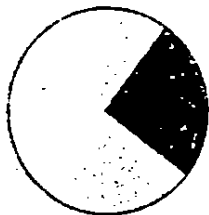
Gyermekek táplálkozása:

Napjiban kétszer, háromszor, négyyszer, öt, gyermek eszik.

Házi anyától végez: 41
Helyi munkásoktól végez: 11

Összesen: 52

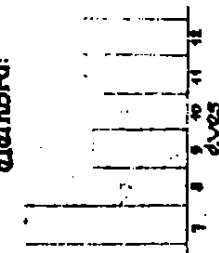
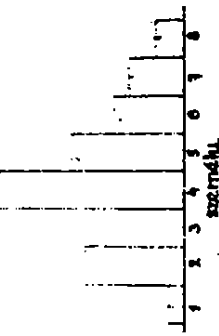
Háziközi: 45
Helyi munkásoktól: 11
vagy fehérmunkásoktól

Gyermekesek körüli:

Gyermekkel egy időben alszik:

Gyermek foglalkozása:

Gyermekek életkora:

Összesen alszik: 49
ami divoragym alszik: 4
ami földön alszik: 6

Összesen: 52
Összesen: 52

Összesen: 52

Kir. Magyar Közgazdaságtudományi-ker Szociálpolitikai Intézet
Tanonc és legény-kör.

1920 - - 1925.

Előadások

Otthon.

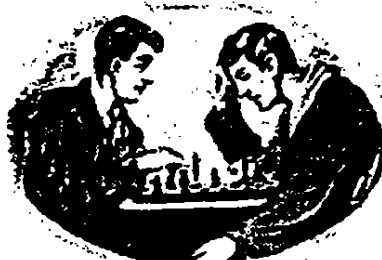
Műsoros előadás
 5 esetben allag
 400 résztvevővel
 Tea-esztély
 3 esetben allag
 170 vendéggel

Az ének-kar
 megalakult 6 mű-
 dalat, 11 népdalt
 a kör tagjainak
 Hegedű-szócsap
 Illegények: műdal: 10
 népdal: 7

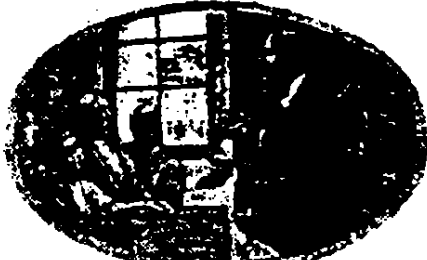

Ének és zene.

Sakk-verseny
 5 esetben
 allag 48 résztvevővel

Sakk verseny

Oktatás.

Oktatások
 hetenként kétszer
 különböző tárgy-
 körből

Atletika:
 Résztvevők száma: 50
 Túristika (Sas T.E.)
 Résztvevők száma: 30.
 Túrák kéthetenként.

Football:
 3 csapat 55 taggal. Lejátszott
 malschek száma: többől nyert
 5, veszített 4, eldöntetlen: 1
 Súlyemelés:
 7 résztvevők száma: 20.

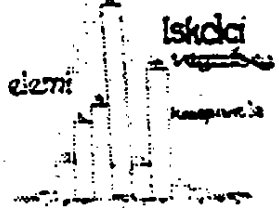
Forgalom
 1920-25
 évben

A kör tagjainak foglalkozás szerinti megoszlása 1925-26-évi

Országos	12
Magyarországi	14
Magyarországon kívüli	15
Összesen	41

A kör tagjainak életkor szerinti megoszlása 1925-26-évi

11-15 év	16
16-20 év	24
21-25 év	62
26-30 év	35
31-35 év	14
36-40 év	24
41-45 év	12
46-50 év	7
51-55 év	6
56-60 év	1
61-65 év	1
Összesen	123

Magyarországi és Külföldi

Királyi Magyar Közgazdaságtudományi-kar Szociálpolitikai Intézete Ismeretterjesztő-előadások.

Alátogatók
-foglalkozása-

Tanuló 6% Ismétlés 28% Segéd 20% Csalóiparos 19% Tanár 43% Gyár-munkás 55% Egyéb 8%

Az előadások
-látogatottsága-

Ingenyesség 630 Vallás-erkölcs 550 Toldrajz 220 Term. földm. 500 Irodalom 480 Történelem 460 Társadalmi 450 Egészségügy 440 Képzőművészet 420
Rajzok Závorszky Zoltán átlagos hallgatóval. Tervezte Poloniká

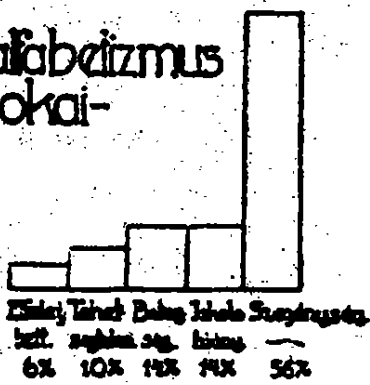
Királyi Magyar Közgazdaságtudományi-ker Szociálpolitikai Intézet.

Az analfabetizmus — — Budapest —

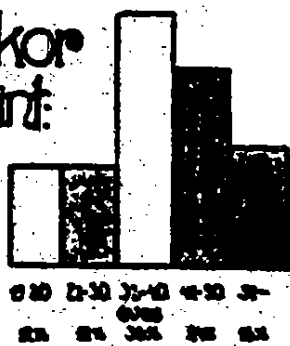
100 analfabeta
közül:

Az analfabetizmus -okai-

Életkor szerint:

Forrás: Károlyi Intézet.

Összeállítás: A.H.H. Intézet.

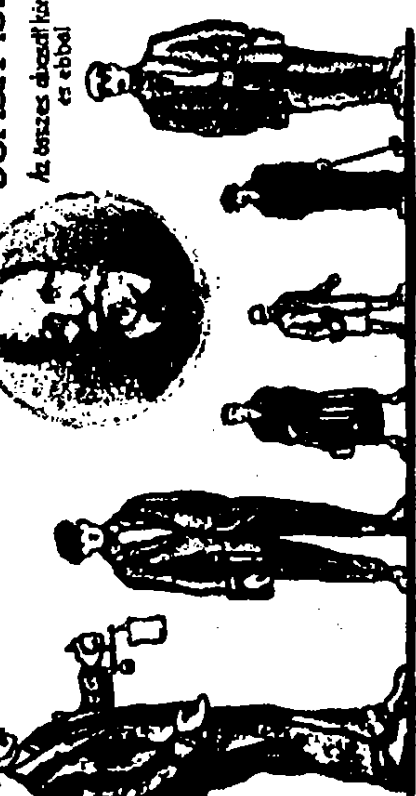
Kir. Magyar Közgazdaságtudományi Kar Szociálpolitikai Intézet

Népkönyvtár

Írók és közönségük:

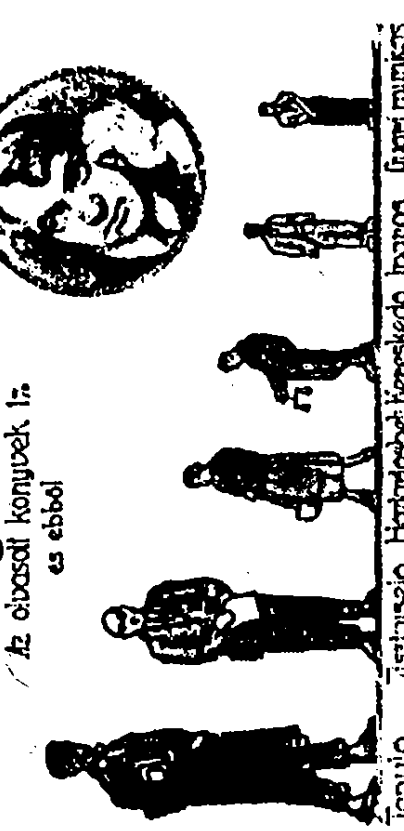
Isókai Mór. Móricz Zsigmond

Az összes ábrás illusztráció: Mór Isókai és Móricz Zsigmond és ebből

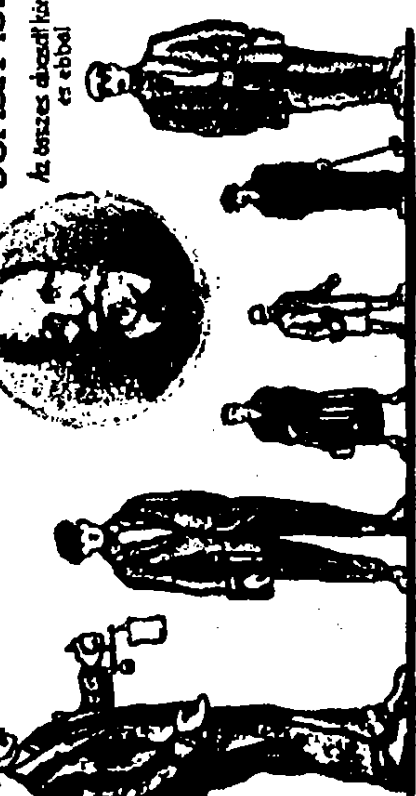
Árny Endre

Az összes ábrás illusztráció: Árny Endre és ebből

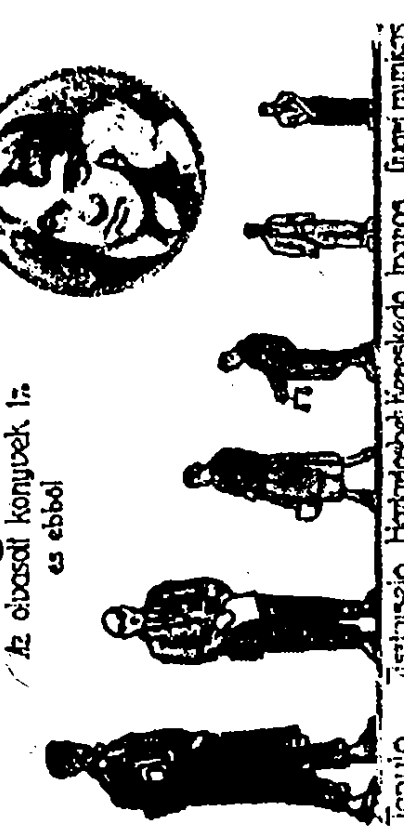
Dostojevszkij Fedor

Az összes ábrás illusztráció: Dostojevszkij Fedor és ebből

Árny Endre

Az összes ábrás illusztráció: Árny Endre és ebből

Kereskedő: 20% Árny Endre: 12% Dostojevszkij Fedor: 12% Árny Endre: 12% Kereskedő: 20%

Kereskedő: 20% Árny Endre: 12% Dostojevszkij Fedor: 12% Árny Endre: 12% Kereskedő: 20%

Kereskedő: 20% Árny Endre: 12% Dostojevszkij Fedor: 12% Árny Endre: 12% Kereskedő: 20%

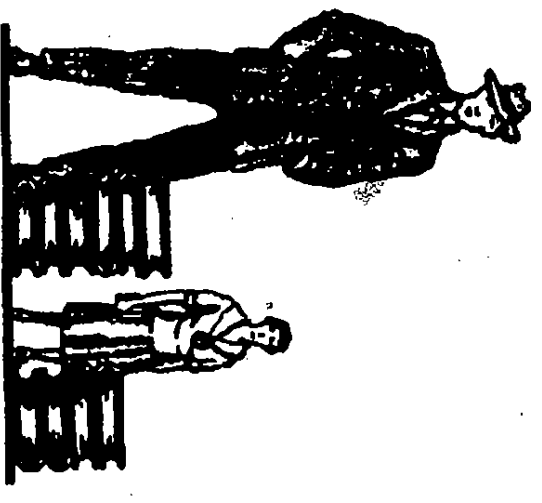
Kereskedő: 20% Árny Endre: 12% Dostojevszkij Fedor: 12% Árny Endre: 12% Kereskedő: 20%

Kereskedő: 20% Árny Endre: 12% Dostojevszkij Fedor: 12% Árny Endre: 12% Kereskedő: 20%

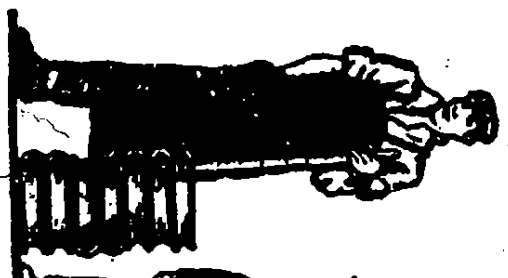
Kereskedő: 20% Árny Endre: 12% Dostojevszkij Fedor: 12% Árny Endre: 12% Kereskedő: 20%

Kir. Magyar Közgazdaságtudományi- és Szociálpolitikai Intézet

Népkönyvtár

Földi.
181 kötetből, kötetek száma: 2100
díjazás: 53 kötet.

Né.
100 kötetből, kötetek száma: 1500
díjazás: 21 kötet.

Iparos.
100 kötetből, kötetek száma: 1500
díjazás: 6 kötet.

Tanulók.
100 kötetből, kötetek száma: 1500
díjazás: 1 kötet.

Gazdi munkák.
100 kötetből, kötetek száma: 1500
díjazás: 5 kötet.

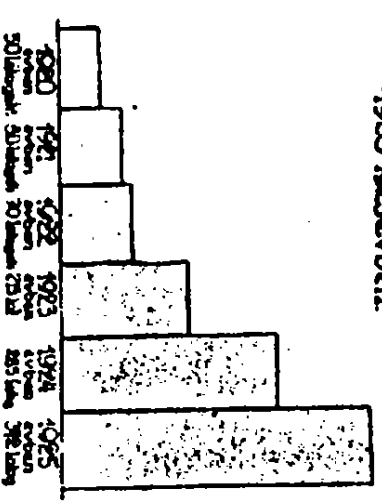

Tudományos.
100 kötetből, kötetek száma: 1500
díjazás: 1 kötet.

Képzés.
100 kötetből, kötetek száma: 1500
díjazás: 1 kötet.

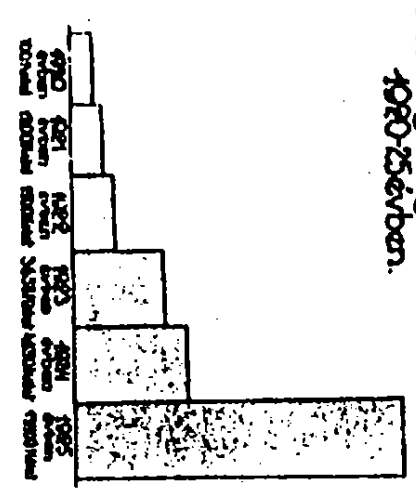
71 könyvtári látogatottsága
1920-1925-években.

Idők és kategóriák

Idő:	1920	1921	1922	1923	1924	1925
Földi	14	10	10	14	23	19
Né	3	3	10	4	2	4
Iparos	3	23	6	12	17	27
Tanulók	29	33	2	33	43	26
Gazdi munkák	28	31	3	35	47	3
Tudományos	22	26	4	27	19	08
Képzés	21	1	5	16	2	25
Összesen	177	141	41	133	195	146
Átlag	15	2	08	07	16	17
Standard	12	20	12	21	09	11
Min.	10	00	10	05	08	07

71 könyvtárgyalom
1920-25-években.

Kir. Magyar Közgazdaságtudományi Kar Szociálpolitikai Intézet

A házasságon kívüli nemi élet veszedeelmes.

100 férfi közül:

megbetegszik: 91,8%

10 év
mulva
82%

20 év
mulva
08%

egészséges marad: ~

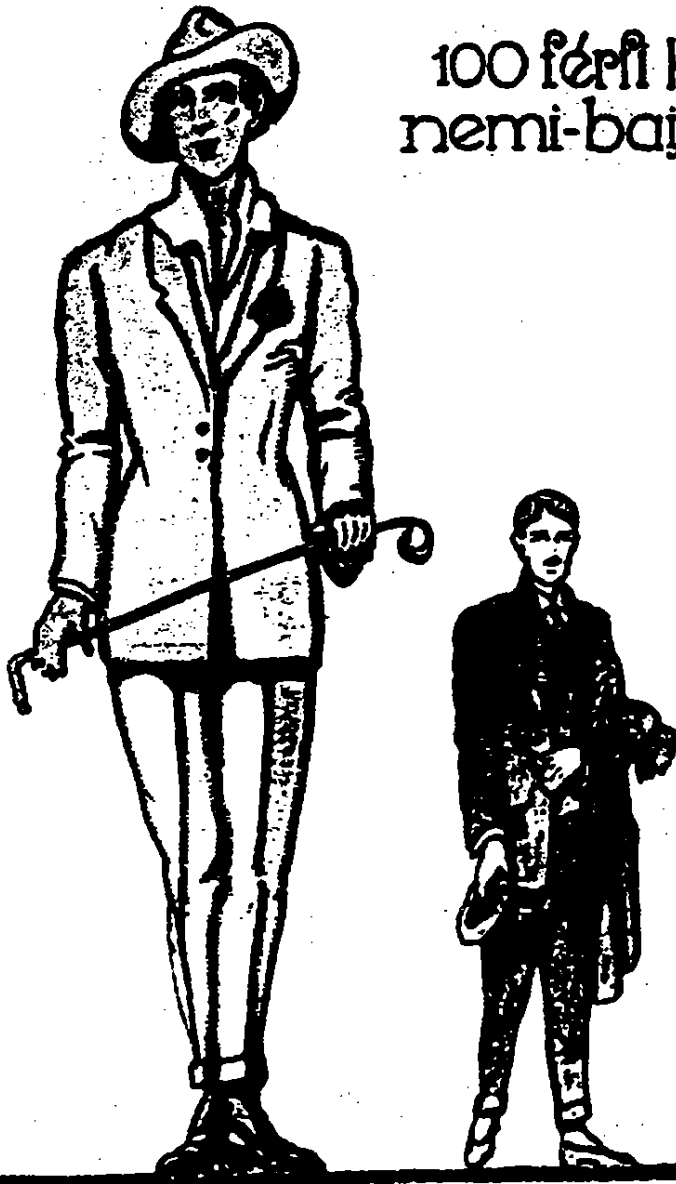
Népszéki Zsuzsanna

Az előző nemzedék...
...és a következő nemzedék...

Kir. Magyar Közgazdaságtudományi Kar Szociálpolitikai Intézet

Óvjuk az ifjúságot a nemi-bajoktól.

100 férfi közül
nemi-bajt szerzett.

14-16
57%

17-20
56%

21-24
32%

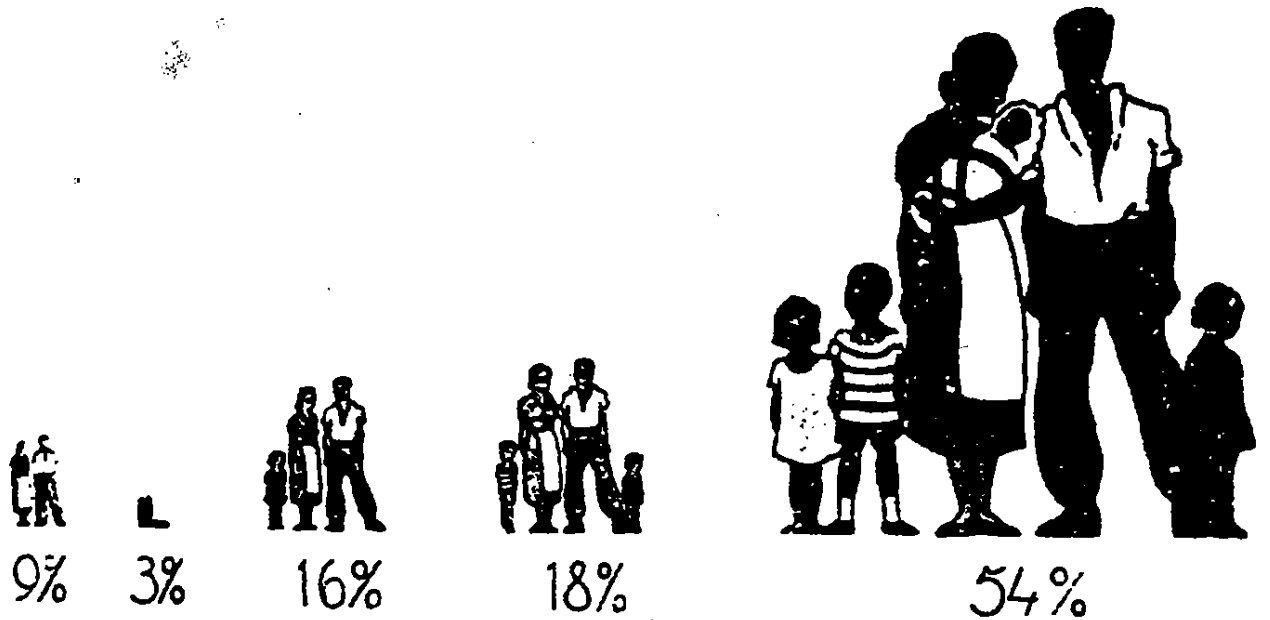
25-30
4%

Éves korában.

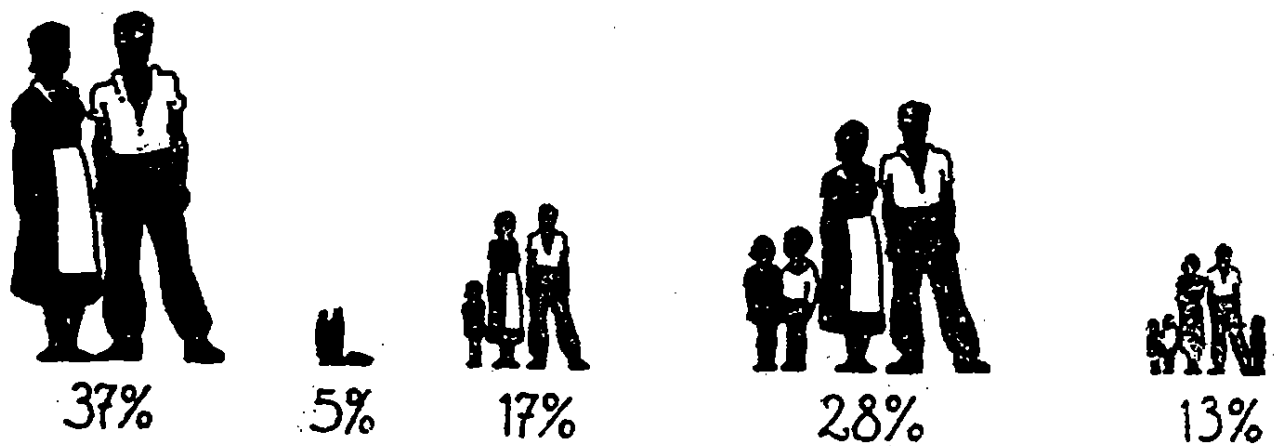
Forrás: Magyar Közgazdaságtudományi Kar Szociálpolitikai Intézet

GYERMEKÁLDÁS CSAK EGÉSZSÉGES CSALÁDBAN VAN!

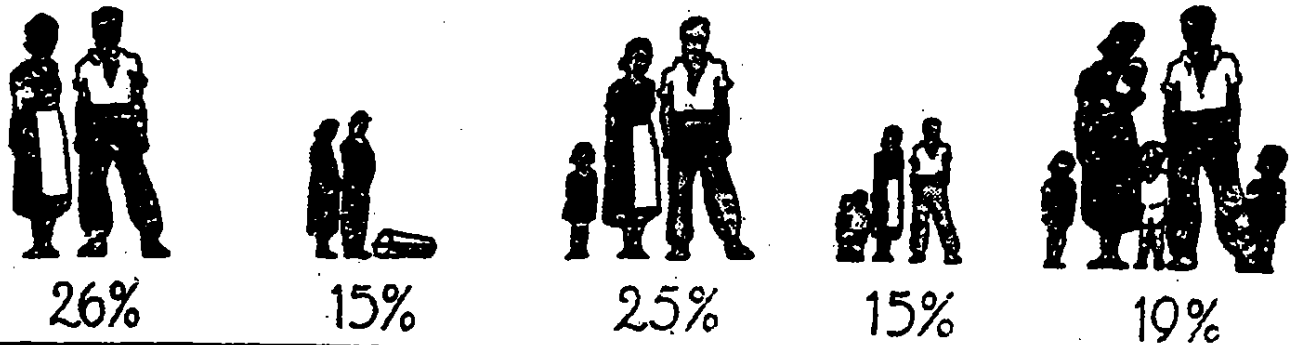
100 EGÉSZSÉGES HÁZASSÁG KÖZÜL

100 KANKÓS HÁZASSÁG KÖZÜL

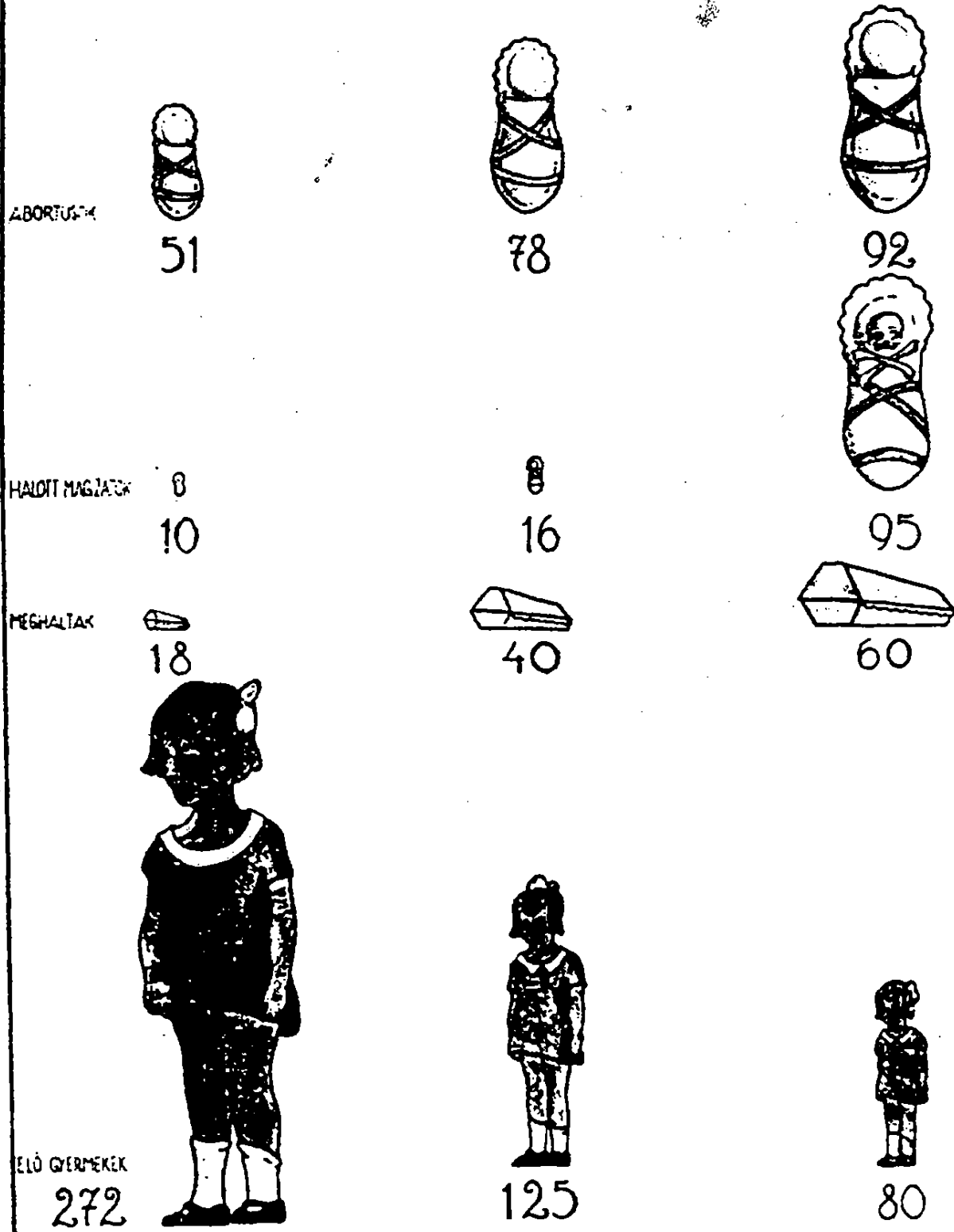
100 SZIFILISZES HÁZASSÁG KÖZÜL

AZ EGYET. SZOCIÁLPOLITIKAI INTÉZET UJPESTI ADATAI ALAPJÁN ÖSSZEÁLLITOTTA
D. SOMOGYI ZSIGMOND TANÁRSÉGÉD.

GYERMEKÁLDÁS CSAK EGÉSZSÉGES CSALÁDBAN VAN!

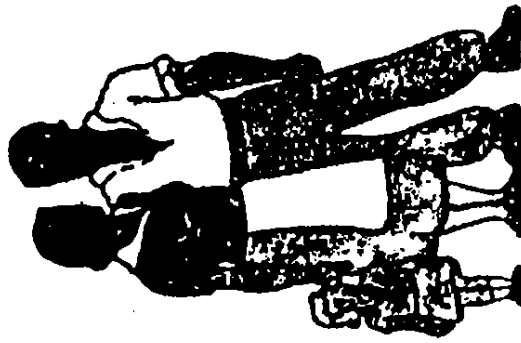
100 EGÉSZSÉGES 100 KANKÓS 100 SZIFILISZES
CSALÁDRA SZÁMITVA

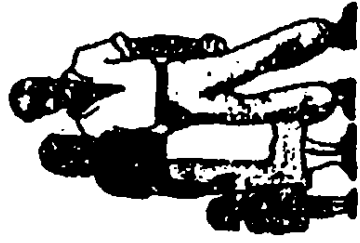
1967

AZ EGYET. SZOCIÁLPOLITIKAI INTÉZET UJPESTI ADATAI ALAPJÁN GYERMEKÁLDÁS-SOMOGYI ZSIGMOND.

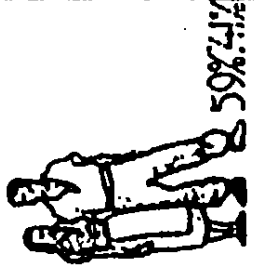
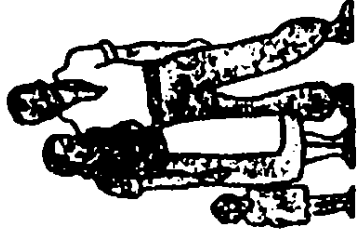
GYERMEKÁLDÁS CSAK EGÉSZSÉGES CSALÁDBAN VAN!

88%:12%

58%:42%

59%:41%

TERMÉKENY HÁZASSÁGOK 'ARÁNYA A MEDDŐKÖHÖZ

EGÉSZSÉGES HÁZASSÁG | KANKÓS HÁZASSÁG | SZIFILISZES HÁZASSÁG

272 GYERMEK

125 GYERMEK

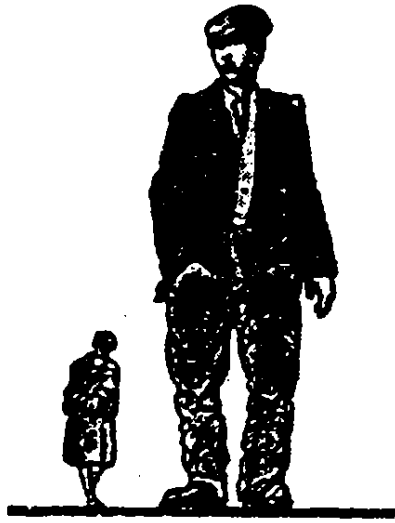
80 GYERMEK

SZAZ CSALÁDRÁ SZÁMITVA.

AZ EGYET.SZOCIÁLPOLITIKAI INTÉZET UJPESTI ADATAI ALAPJÁN ÖSSZEÁLLITOTTA DR.SOMOGYI ZSIGMOND.

Közép Magyar Közgazdaságtudományi- és Szociálpolitikai intézet

Patronage.

Nő 50 Férfi 157

Vannak budget mélyei az emberek ijeszítő szabályossággal fizetnek a börtön és a vázpad budgetje, főleg ama kellene előre kiadni, hogy ezt csökkentjük. Quetelet.

Lopás: 502% Kézenfogás: 32% Szemből vett pénz: 223% Csúf alig bevételek: 43%

A bűnszekmény elkövetésének okai:

Delegátus Döntéscsorn: 35% Fajtalap: 236% Erőszakos korrupt: 37%

Foglalkozások szerint:

Házasság: 12, Járó: 21, Nap: 11, Törvény: 37, Foglalkozás: 53, Fajtalap: 10

Kinevelte a fiatalokat:

Munka	Csúf	Csúf	Csúf	Csúf	Robor	Illegál	Összesen
89	39	12	29	16	24	207	

Egy évben 46 bűnöző fiatalok fogház büntetése következtében elvesztett munkaidő: 192 het, 24900000 kor — értékben —

Az ellenőrzés eredménye:

Foglalkozás	Foglalkozás	Foglalkozás	Foglalkozás	Foglalkozás	Összesen
37	17	5	7	11	77

Rapallo E. v. v. z.

Tervezte: L. v. v. z.